

21.14
A VKM. e könyvet 46,370/1926-IIIa. sz. rendeletével
elemi népiskolák számára tankönyvül engedélyezte

FÖLDRAJZ

AZ OSZTOTT
ELEMİ NÉPISKOLÁK V. OSZTÁLYA HASZNÁLATÁRA

AZ 1467/1925. SZ. VKM. RENDELETTEL KİADOTT ÚJ TANTERV SZERİNT

İRTA

HORVÁTH KÁROLY

Ára 1 pengő 70 fillér

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

PAYS : Hongrie

LANGUE : Hongroise

MATIERE : Géographie

TITRE : Géographie

DEGRE : Enseignement prim.V.

AUTEUR : Kàrolz Horvàth

LIEU ET DATE : Budapest

EDITEUR : Société Franklin .

NOMBRE DE PAGES : 91

PRIX : 1, 70 P.

Geógráfia

FÖLDRAJZ

AZ OSZTOTT
ELEMI NÉPISKOLÁK V. OSZTÁLYA HASZNÁLATÁRA

Enseignement primaire

AZ 1467/1925. SZ. VKM. RENDELETTEL KIADOTT ÚJ TANTERV SZERINT

ÍRTA

HORVÁTH KÁROLY

I. classe

A VKM. e könyvet 46,370/1926-IIIa. sz. rendeletével
elemi népiskolák számára tankönyvül engedélyezte

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

A képeket MÁRTON LAJOS festőművész rajzolta.

Magyarország földrajza.

I. Hazánk fekvése, határai. A természetes határ jelentősége.

Magyarország Európa közepén, a Kárpátok belső lejtőin és a Duna alföldjein terül el. Minden oldalról idegennyelvű népek veszik körül, akiket a magyar nép mindig szívesen látott, mikor nálunk menedéket kerestek. Ezért olyan kevert hazánk lakossága. Mi védelmeztük sok száz éven át Nyugat-Európa országait a pusztító keleti népek, a kúnok, a besenyők, a tatárok és a törökök ellen.

Hazánk Európa egyik legjobban körülhatárolt országa. Majdnem mindenütt *természetes határai* vannak. Ha repülőgépen vagy léghajón több ezer méter magasságra felemelkedve áttekinthetnénk hazánkat, azt látnánk, hogy a bástyaként égnek meredő Kárpátok hosszú láncolata hatalmas ívben veszi körül. Északon, keleten és délen a Kárpátok itt-ott 2000 métert is meghaladó gerince emberi letelepedésre alkalmatlan vidék. Ez a lakatlan és nehezen járható gerinc éles választófalat alkot azok között a népek között, akik a Kárpátokon belül és kívül élnek.

Ezeréves történelmünk alatt a Kárpátok mentén alig változott valamit a határ. Mindezt a Kárpátoknak, a mi kiváló, jó, természetes határunknak köszönhetjük, amelyeken belül ellenség hosszú ideig nem vetette meg lábát, még a világháború alatt sem. A trianoni béke mesterséges határokkal darabolt szét bennünket. Megtehetette könnyen, hiszen fegyvertelenek voltunk.

A Duna és a Száva csak régebben voltak jó természetes határok, amikor a folyók mentén húzódó mocsarak még megnehezítették az átkelést és a támadást. Nyugat felé csak gyengébb, mesterséges, ú. n. *politikai*

határaink vannak. Éppen azért itt volt a legtöbb határ-villongás Szent István, IV. Béla és Mátyás király idejében.

Megcsónkított hazánknak egyedül a Duna mentén az Ipoly folyóig van természetes határa. Másutt mindennütt politikai határunk van most. Hegyen, völgyön, síkságon halad át a határvonal, csakhogy szomszédainknak minél több jusson hazánk testéből.

II. Hazánk nagysága és földrajzi egysége.

A magyar királyság területe, melyet természetes határok öveznek, 325 ezer négyzetkilométer. Ennek nyolcadrésze, 42,000 km² Horvátországra esik. A tulajdonképeni Magyarországra tehát 283,000 km² jut. Megcsónkított országunk 93,000 km² nagyságú területen fekszik. Tehát még egyharmadrésze sem maradt meg annak a földnek, melyet annyi magyar vér és könny áztatott ezer éven keresztül.

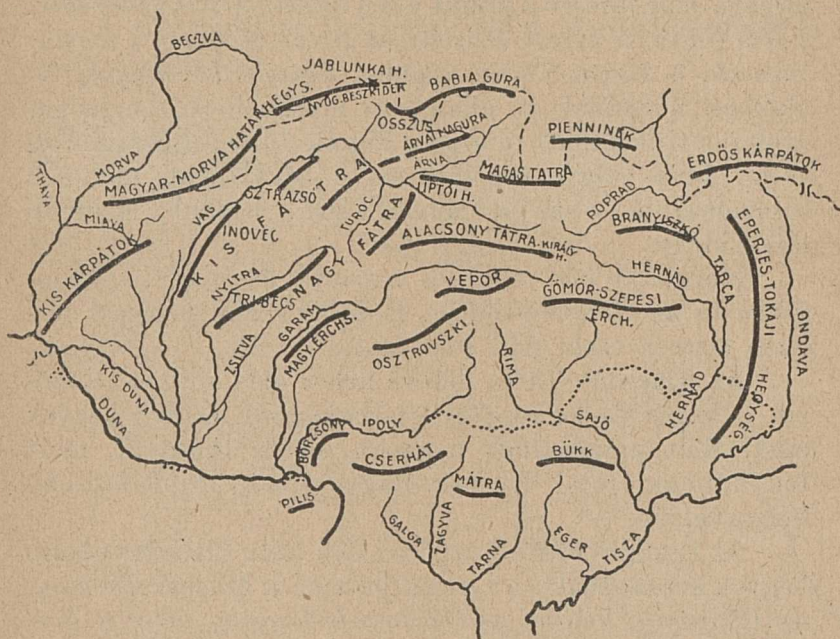
Hazánk területe földrajzi egység. Ezt mutatja kerekded alakja. Hegyeink nagyobbrészt a Kárpátokhoz tartoznak, az Alföld felé lejtősödnek, erre nyílnak a folyóvölgyek is. Emiatt a Felvidékek közlekedése, kereskedelme természetszerűen hazánk közepe, az Alföld felé irányul. Nagyobb folyóink mind a Dunába ömlenek.

Gazdaságilag is egységes Magyarország területe. Az alföldek, dombosvidékek gabonát termelnek és állatot tenyésztenek, a felföldek pedig fát, vasat, szenet és sót szolgáltatnak. Tehát a két különböző természetű vidék kölcsönösen kiegészíti egymást. Amiből egyiknek bőven van, átadja a másiknak. Egybekapcsolja őket a múlt idők szenvedéseinek emléke, amely testvérré tette a magyart az idegenből ideszakadt népekkel.

III. Magyarország felszíne.

A Kárpátok. A Kárpátok több mint 2000 km hosszúságban, félkör alakban övezik hazánkat. Európa leghosszabb hegységei közé tartoznak. Nagyon tagoltak és sok részre oszlanak.

Különböző ásványokból, kövekből és kőzetekből állanak. A legkülső hegyláncot mindig *homokkő* alkotja. A homokkővön belül olyan hegyláncok következnek, amelyeknek anyaga jórészt gránit. A belső medencék, pl. az Alföld vagy az Erdélyi medence szélein vulkánikus eredetű hegysorok emelkednek.

Északnyugati Felvidék hegy- és vízrajza.

A hegyláncok tagoltsága alapján a Kárpátokat négy részre szokták felosztani, ú. m. Északnyugati-, Északkeleti-, Keleti- és Déli-Kárpátokra.

Az Északnyugati-Kárpátok. Az Északnyugati-Kárpátok külső homokkő vidékét a *Magyar-Morva-határ-hegység*, a *Nyugati-Beszékidek*, az *Oszus* és *Babiagura* alkotják. Sehol sem emelkednek nagyobb magasságra. Lankás oldalait fenyőerdők borítják. Legjelentősebb hágójuk a *Jablunkai-hágó*. Útvonal vezet rajta keresztül és ez kapcsol össze bennünket Németországgal.

A homokkő-hegyláncok belső oldalán — mint valami elpusztult várfal maradványai — kemény mészkőszikrek

sorakoznak a Vág és az Árva völgyében, de összefüggő hegláncot nem alkotnak. A *Fehérhegységgel* kezdődnek és a *Pienninekkal* végződnek. A mészkőszirtekre épült Trencsén, Beckó, Árva várának festői romjai változatosá teszik a vidék képét.

Az Északnyugati-Kárpátok következő hegysorának anyaga már jórészt a **gránit** nevű kőzet. A *Kis-Kárpátok*, a *Kis-Fáttra*, a *Liptói-Magura*, az *Árvai-Magura*, a *Liptói-havasok*, a *Magas-Tátra*, végül a *Branyiszkói-hegység* ívalakban húzódnak és állandóan emelkednek. Legmagasabb pontjuk a 2663 m magas Ferenc József-csúcs. A Vág és az Árva völgye tagolják ezt a hegláncot, melynek legmagasabb része a Magas-Tátra, hazánk legszebb hegyvidéke.

Rövidebb ívet alkot a második hegysor: a *Nagy-Fáttra* és az *Alacsony-Tátra*. Erdőborította, nehezen járható hegyek ezek. Alig visz át rajtuk út.

Az Alacsony-Tátra déli és keleti oldalához csatlakozik a *Vepor* és *Szepes-Gömöri-Erchegység*. Ősrégi hegyek ezek. Nem emelkednek magasra, mégis fontosak, mert tele vannak ércel. Itt van Magyarország legjelentősebb bányavidéke.

Az Északnyugati-Kárpátok déli felén kialudt vulkáni hegyek sorakoznak: a Garam partján a *Magyar-Erchegység* (Szitnya), keletre az *Osztrovszki-hegység*, délre a *Börzsönyi-hegység*. Az Alföld északi peremén emelkedik: a *Cserhát*, a *Mátra*, a *Bükk* és az *Eperjes-Tokaji-hegység*.

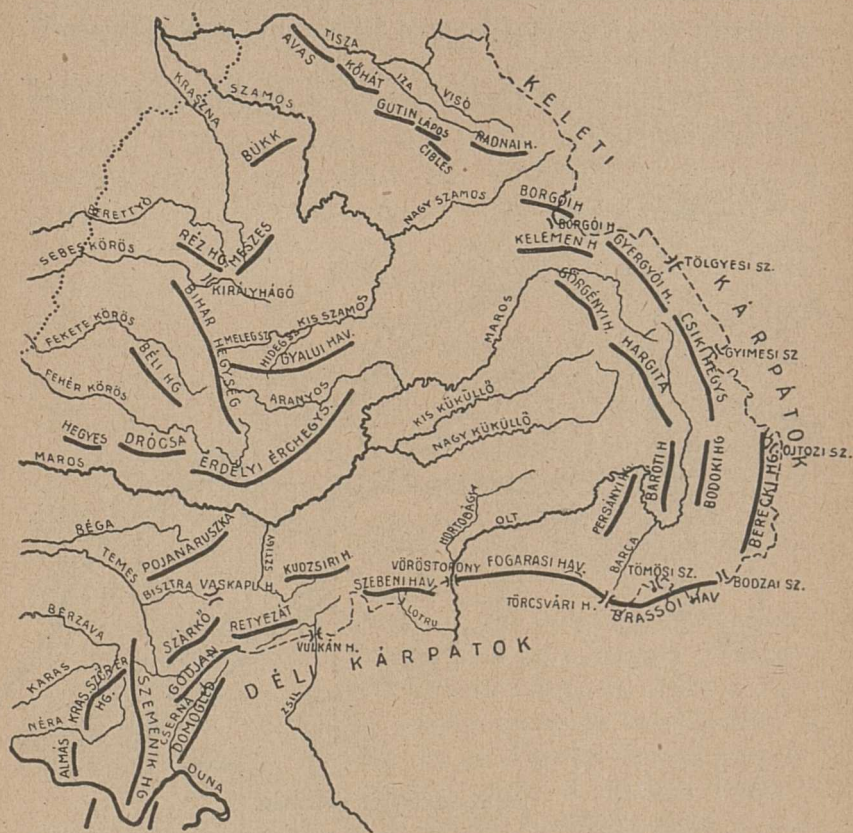
Hazánk legszebb vidékei ezek. A lankás lejtőket északra szántóföldek, délre szőlők borítják. Csak a magasabban fekvő tetőket és hegyoldalakat fedik erdők.

Az Északkeleti-Kárpátok. Itt csak két párhuzamos hegláncot találunk. A külső homokkőből áll. Részei a következők: az *Erdős-Kárpátok*, a *Keleti-Beszkidék*, a *Máramarosi-havasok*. Több hágó, ú. m. a Dukla-, az Uzsoki-, a Verecke- és a Tatár-hágó visz át rajtuk.

A külső homokkő-láncban eredő folyók keresztülvágják a belső vulkáni hegysort. Ennek részei: a *Vihorlát*, a *Szinyák*, a *Borló*, az *Avas*, a *Köhát*, a *Gutin* és a *Lápos*. A homokkőlánc oldalait nagy fenyveserdők takarják.

barlang és a kovásznai Pokolsár. Ilyenekben a Hargita-környéki Székelyföld igen gazdag.

A hegyláncok között többé-kevésbé magasan fekvő medencék helyezkednek el. Ilyenek a Gyergyói-medence, a

Délkeleti Felvidék.

Felcsik, az Alcsik, a Háromszék, a Barcaság, melyeknek vizét a Maros és az Olt vezeti le.

A Déli-Kárpátok. Magasba emelkedő hegyek ezek. Tetejükön hatalmas legelők vannak. A Magas-Tátra után itt vannak hazánk legmagasabb kiemelkedései, pl. a 2544 m magas *Negoi*. Vad, szakadékos, kopár, sok helyen nehezen járható hegység a Déli-Kárpátok vonu-

lata. Tagjai a *Fogarasi-*, a *Szebeni-*, a *Kudzsiri-havasok* és a *Retyezát*.

A Déli-Kárpátok hatalmas hegláncától a Temes völgye választja el a különálló *Krassó-Szörényi-Érchegy-éséget*; ennek tagjai a *Szemenik* és az *Orsovai-hegység*.

A Magyar-medence. A Kárpátok láncain belül hatalmas medence terül el, amelyet a belsejében levő hegyek három részre osztanak.

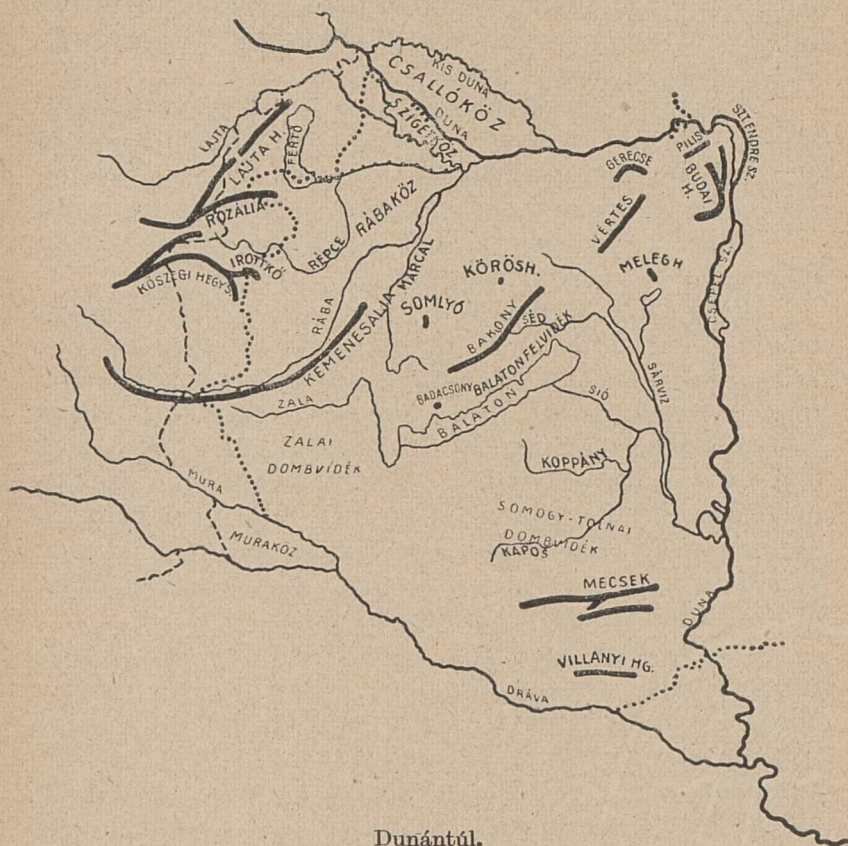
1. A Nagy-Alföld a legnagyobb a három között. Területe hazánk harmadrésze. Mikor a Kárpátok keletkeztek, ez a terület lesülyedt és tenger lepte el. A tenger lerakódásai, vagyis az iszap és az agyag, eltemették a lesülyedt hegyeket. Mikor aztán a tenger lefolyt, a medence lassan kiszáradt, a környező hegyvidékek folyói feltöltötték homokkal és iszappal. A levegőben szállingózó por pedig vastag löszréteget terített a folyami hordalékra. Ezt azonban az Alföldbe bevágódó folyók a legtöbb helyen elhordták. Mikor a folyók a hegyvidékekről az Alföldre érkeztek, esésük kisebb, tehát a folyásuk is lassúbb lett, azért a magukkal hozott homokot lerakták az Alföld szélén. A szél sok helyen elfújta a homokot és homokbuckákká hordta össze; ez a futóhomok. Ez az oka annak, hogy az Alföld nem egyenletes síkság, hanem magasabban és alacsonyabban fekvő területek váltakoznak rajta.

Délkelet felé lejt. Legmélyebb vonalát a Tisza és ennek torkolatától a Duna foglalja el. A folyók mentén elterülő *árterületek* feküsznek a legalacsonyabban (100 m alatt). Ezek iszaptalaja a legtermékenyebb. A magasabb, *homokbuckás* háta már nem oly termékenyek, de a vaszorgalmú alföldi lakosság virágzó gyümölcsstermelést és szőlőművelést honosított meg ezeken a kevésbé termékeny vidékeken is.

Az Alföld szélén emelkedő hegyek lábaihoz halmos buckás vidék símul, amely lassú átmenetet alkot a környező hegyvidékek felé. Emiatt csak itt-ott lehet éles határvonalat vonni az Alföld és a környező hegyvidékek között.

2. A Nagy-Alföldet a Kis-Alföldtől a *Magyar-Közép-*

hegység választja el. Északi csoportját *Dunazúg-hegységnek* nevezik (Pilis-, Gerecse-, Budai-hegység). Középső része a *Vértess*, déli tagja pedig a *Bakony*. Ezek főleg mészkőből és márgából állanak (mészégetés, cementgyárak). A Bakony körül pihenő vulkánok sorakoznak.

A lapostetejű, szelíden lejtő hegyoldalak legnagyobb részét felszántották. Erdőket csak elvétve találunk. A vulkáni eredetű hegyek, mint a Somlyó és a Badacsony, lejtőin szőlőskertek terülnek el.

A Bakonyt az Alpok nyúlványaival és a *Mecsekkel* a *Dunántúli-dombosvidék* kapcsolja össze.

A Magyar-Középhegységtől nyugatra terül el a *Kis-*

Alföld. Tízszer kisebb a Nagy-Alföldnél. Eredete hasonló a Nagy-Alföldéhez. A lesülyedt medencét itt is a folyók hordaléka töltötte fel (Csallóköz).

3. Az *Erdélyi-medencét* a Nagy-Alföldtől a *Keleti-Középhegység*, a *Bihar* választja el. Hatalmas hegység ez, kevés átjáróval (Királyhágó.) Felületét mészkőréteg borítja, azért sok benne a barlang. Északi csúcsa a *Vigyázó* (Vlegyásza), vulkáni eredetű.

A Biharral északon a *Meszes*, a *Réz* és a *Bükk* szomszédos. Keletre a *Gyalui-havasok*, az Erdélyi-medence felé pedig a mészkőszirtekkel tarkázott *Erdélyi-Érchegység* vonul. Itt vannak hazánk legértékesebb aranybányái.

Ehhez a vidékhez tartozik a *Ruszka-havas* is, amely már a Maros völgyén túl terül el.

Az Erdélyi-medencét a Keleti- és Déli-Kárpátok, meg a Bihar zárja körül. Ez nem sülyedt olyan mélyre, mint a Nagy- vagy a Kis-Alföld. A talajt itt is mindenütt tengeri üledék (iszap, agyag, homokkő, mészkő) alkotja. Ebbe vágták bele a folyók kanyargós völgyeiket, ezért olyan változatos a felszíne. Agyagos talaja azonban terméketlen, növény gyéren terem rajta, fa pedig egyáltalán nem. Szomorú ellentét ez a környék dús erdejű vidékeivel szemben. Csak a folyók völgyeinek termékenyebb talaján találunk virágzóbb mezőgazdaságot.

4. A *Karszt* az Alpok keleti elágazása, az Adriai-tenger partján húzódik. Hatalmas mészkőhegység. Az esővíz és a patak eltűnik a mészkő repedéseiben (búvópatakok). A belseje tele van barlangokkal. A kopár mészkősziklákon csak védettebb helyeken, itt-ott találunk egy kis bekerített szántóföldet vagy erdőt, egyébként puszta az egész hegység.

IV. Magyarország vízrajza.

Hazánknak nemcsak a felszíne, hanem a vízrendszere is egységes. Magyarország egész területe a Duna vízgyűjtő területéhez tartozik, mert az ország összes folyói — a Poprád kivételével — a Dunába öntik vizüket, még pedig legnagyobbrészt az ország területén belül. Ezért a

Duna hazánk főfolyója. Dévénynél ér Magyarország területére s Pozsonynál a Kis-Alföldre lépve, hatalmas törmelékkúpot épít, ezen szétágazik és körülveszi a Csallóközt, meg a Szigetközt.

A Kis-Alföldet a szűk Visegrádi-szorosban hagyja el s Vácnál az Alföldre érve, eddigi keleti irányát délire változtatja. Itt ismét nagytömegű homok- és kavicsanyagot rak le (Szentendre-, Margit-, Csepelsziget), majd lassú, kanyargós folyással a Dráva torkolatánál újból kelet felé fordul. Báziásnál elhagyja az Alföldet s megint szűk völgybe, az aldunai Kazán-szorosba kerül, ahol változó szélességű és mélységű, nehezen hajózható mederben hagyja el hazánkat.

A Duna fontosabb mellékvizei mind a Középdunai- (Magyar)-medencét környező hegyvidékeken erednek, mert sok ott a csapadék.

A Kis-Alföldön ömlenek a Dunába balparti mellékfolyóiból a *Vág*, a *Nyitra*, a *Garam*, az *Ipoly*. Mind az Északnyugati-Kárpátokban erednek. Gyors folyásúak, ezért hajózásra nem alkalmasak, csak tutajozásra. A jobboldali mellékfolyók: a *Lajta*, a *Rába* az Alpokban erednek, hazánk határain kívül. Csak alsó szakaszukon érnek Magyarország területére.

A Nagy-Alföld igazi főfolyója a *Tisza*. A Tisza igazán «magyar folyó», mert az Alföld közepén folyik végig s az Alföld összes jelentős vizei beleömlenek. Az Északkeleti-Kárpátokban ered a *Borsava* és a *Bodrogot* alkotó Latorca, Ung, Laborc, Ondava, Topoly, az Északnyugati-Felvidéken pedig a *Hernáddal* bővülő *Sajó*, az *Eger* és *Zagyva*. Az Erdélyi-medence vizeit a *Szamos*, meg a *Maros* szállítja a Tiszába. A *Hármas-Körös* a Bihar-hegységből, a *Béga* pedig a Ruszka-havasból folyik a Tiszába.

Az Alföld déli részén veszi fel a Duna jobboldalalon a *Drávát*, a *Szávát*, balról pedig a *Temest*, a *Karast* és a *Nérát*.

Az *Olt*, meg a *Zsíl* áttörik a Déli-Kárpátokat és hazánk határán túl szakadnak a Dunába.

Hazánk vízrendszerének igen nagy a gazdasági jelentősége. Folyóink a síksági, vagyis alsó szakaszukon

hajózhatók. Amíg a hegyek között folynak, nagy az esésük, amit fűrészmalomok hajtására használnak fel néhol. Elektromos gépeket is lehetne hajtani velük. Ha kihasználnánk rohanó hegyi folyóink esését, egész Magyarországot elláthatnánk villamos árammal. A folyóvizek mentén felfelé haladva, hegyvidékekbe jutunk, erre vezetnek a legjobb utak, a völgyek termékeny talaja viszont földművelésre alkalmas.

A folyók hajózhatóságát szabályozással segítették elő. Nemzetünk különösen a Duna és a Tisza szabályozására áldozott sokat. A hajózást a hajócsatornák is elősegítik. Csatornáink közül a hajózható *Ferenc-csatorna* a legfontosabb. Csatornáink száma azonban nagyon kevés. Az angoloknak, a hollandoknak, a franciáknak és a németeknek sokkal több van.

Legnagyobb tavaink a *Balaton*, a *Fertő*- és a *Velencei-tó*. Csak a Balatonon lehet hajóval közlekedni, mivel a többinek igen sekély a vize. Magas hegyeinkben igen sok apró, de mély hegyi tó, ú. n. *tengerszem* van. Az Alföldön és az Erdélyi-medencében számos sekélyvízű tavat találunk. Ezek egy része sós, szikes vízű, száraz időben kiszárad. Újabban mesterségesen csinálnak tavakat haltenyésztés céljára. Mocsaraink már majdnem mind eltűntek. Le vannak csapolva és ki vannak szárítva. Csak a *Hanság* vár még teljes lecsapolásra.

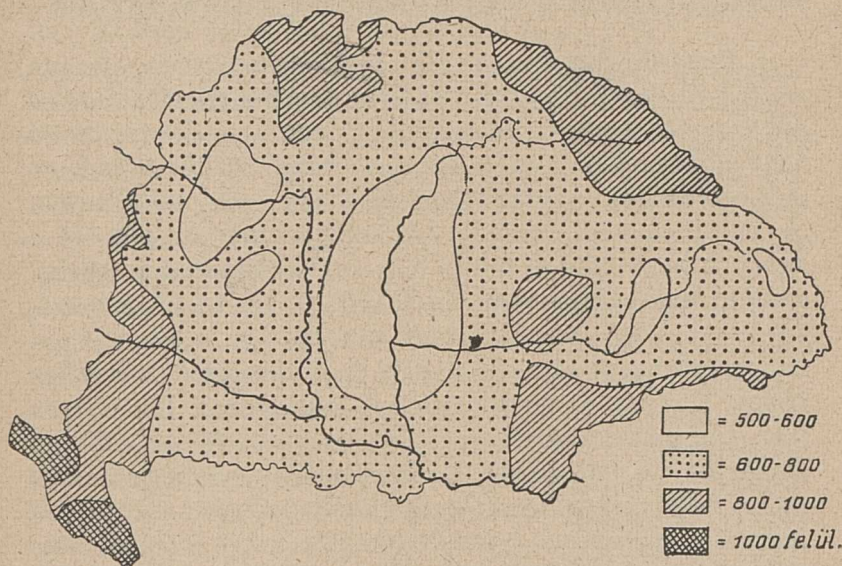
V. Magyarország éghajlata.

Hazánk éghajlata *mérsékelt*, de mivel messze esik az éghajlat különbségeit mérséklő tengertől, éghajlatunk *szélsőséges, szárazföldi*. A négy évszak, a tavasz, a nyár, az ősz és a tél jól elkülönül. A nyár rendszeren igen meleg, a tél gyakran dermedtő hideg. A levegő hőmérséklete egyik napról a másikra is gyorsan megváltozhatik, sőt nappalról éjszakára is. Ez jellemzi a szárazföldi éghajlatot.

Legnagyobb az ingadozás, vagyis a tél és a nyár különbsége, a medencékben, kiváltképen a Nagy-Alföldön és az Erdélyi-medencében. A hegyvidékek tele hideg és hosszú, viszont a nyár rövid és hűvös. Leghidegebbek

télen a hegyek közé zárt, magasan fekvő medencék, pl. a Barcaság. A nappal és az éjszaka közti hőmérsékleti különbség káros éjjeli fagyokban nyilvánul; ilyenek a májusi és a szeptemberi fagyok.

A nyugatról és délnyugatról jövő szelek sok csapadékot, a kelet felől fúvók pedig, kivált télen, száraz és derült időt hoznak. Nyáron gyakoriak a zivatarok; rendszeren nyugatról húzódnak kelet felé. Jégveréseikkel gyakran nagy károkat okoznak.

A csapadék eloszlása hazánkban

Mivel hazánkat magas hegyek veszik körül és a tengertől is messze van, kevesebb a csapadék, mint a nyugatra eső országokban. A medencékben aránylag keves a csapadék: évente alig 600 mm. A nyári reggelek bőséges harmata azonban némileg pótolja az esőt. Sokkal több eső esik a hegyvidékeken, főleg az Északkeleti-Felvidéken. A Máramarosi-havasokban pl. 1400 mm-es csapadék is van. A Bihar nyugati oldalán 1200 mm, a tengerparton pedig 1700 mm az évi csapadék. A nyugatra néző hegylejtők csapadékosabbak, mivel rendszeren a nyugati szelek hozzák az esőt.

Az ország nyugati és délnyugati részén az ősz, a középső és a keleti részén pedig a nyár eleje a legesősebb.

A csapadék mennyisége azonban nemcsak helyenként változik, hanem egy és ugyanazon a helyen is évről-évre más és más. Gyakran megtörténik, hogy nedves évekre száraz, aszályos esztendők következnek. Hazánk éghajlata tehát *szélsőséges és változékony*. Emiatt olyan bizonytalan és változó Magyarország mezőgazdasági termelése.

VI. Magyarország talaja és terményei.

Hazánk Európa egyik legtermékenyebb országa, mert a termőföldje jó. Különösen az Alföldek és a Dunántúl iszapos, agyagós és lösztalaja igen termékeny, de ma már a homokos föld is jó termőtalaj, kellő műveléssel sok zöldséget, kiváló gyümölcsöket, sok bort terem. A Felvidékeken csak a folyóvölgyekben termékeny a talaj. A hegyoldalak földje már sokkal silányabb. Terméketlen, használhatatlan vidék igen kevés van, az ország területének egy huszad részét sem teszi ki, csak a magas fekvő hegyi tájak kopárak. A jó termőföld következtében Magyarország területének csaknem a fele *szántóföld*, ötödrésze pedig *kert*, *szőlő*, *rét* és *legelő*. Az Alföldek síkságain, a Dunántúl dombosvidégein, a hegyvidékek széles folyóvölgyeiben főleg gabonát termel a földművelő lakosság. Különösen búzát termelnek sokat, többet, mint amennyire szükségünk van, azért a felesleggel a szomszéd államokat is el tudjuk látni.

A búza kétharmadrészét a Nagy-Alföldön termelik. A rozs részint az Alföld homokos részein, részint a hűvösebb éghajlatú dombvidékeken, részint pedig a Felvidékek völgyeiben terem. *Árpát* főként a Kis-Alföldön termelnek nagy mennyiségben. A síkságokon teremnek meg a következő kapásnövények: a hízaláshoz szükséges *kukorica*, a cukorgyártásra szolgáló *cukorrépa* és fontos táplálékunk a *burgonya*. A kukorica a Délkeleti-Felvidéken, a burgonya pedig az összes hegyvidékeken bő termést ad.

Takarmánynövényeket inkább a Dunántúl és a Kis-Alföldön termesztenek. Szénát viszont a Felvidékek

hegyi kaszálóin kaszálnak legtöbbet. A legtöbb bort a Nagy-Alföldön, a legjobbat a vulkáni hegyek Alföldre néző lejtőin szüretelik.

Mezőgazdasági termékekben az Alföldek és dombvidékek az elsők, a Felvidékek viszont *fában* a leggazdagabbak. A Nagy-Alföldön és a Kis-Alföldön kevés erdő van. Ezzel szemben a Felvidékek hegylejtőit hatalmas erdőségek borítják. A magasabban fekvő és északra néző hegylejtőket *fenyőerdők*, *fenyvesek* borítják. Ezek főleg épületnek és bútornak való fát adnak. Deszka, gerenda, léc, papiros mind-mind fenyőfából lesz.

Az alacsonyabb hegyeken *lombos erdők*, különösen *bükkösök* díszlenek. *Tölgyeseket* leginkább a Duna mentén találunk. Az erdőkből kitermelt fa a Magyar Királyság kereskedelmének egyik legtöbb jövedelmet nyújtó forrása. Bükk adja a tűzifát, belőle készülnek a hajlított fabutorok, székek stb.; tölgyfából hordódongát, vasúti talpfát készítenek.

A *földművelés* mellett az *állattenyésztés* hazánk fő jövedelemforrása. Az állattenyésztés a sík és dombos vidékeken virágzik, mert itt terem a legtöbb takarmánynövény. A lótenyésztés az Alföldön, a szarvasmarhatenyésztés Dunántúl, meg a Kis-Alföldön a legfejlettebb. Sertést mindenütt tenyésztene, de legtöbbet a kukoricatermelő és tölgyes vidékeken. Juhtenyésztésünk ma már nem virágzik annyira, mint régebben. Leginkább a hegyvidékeken tartanak juhot.

A gazdasági élet fejlődésével *vadállataink* pusztulnak. Medve, farkas, hiúz található már csak a Kárpátok rengetegeiben. Az őz, a szarvas, a mezei nyúl is megfogyott. Mióta mocsaras vidékeinket kiszárítják, vízi szárnyasaink száma erősen megcsappant. Vizeink halban sem oly gazdagok már, mint régen voltak, bár újabban megint fellendült a haltenyésztés a Balatonban és a mesterséges halastavakban (pl. Hortobágy).

Bányászatunk nem oly jelentős, mint a földművelés és az állattenyésztés, de azért hazánknak igen sok ásványi kincse van; legjelentősebbek a *vas*, meg a *szén*. Vasban a Szepes-Gömöri-Érchegység és a Krassó-Sző-

rényi-hegyvidék bővelkedik. *Barnaszenet* a Pilis-Gerecsében, azután Salgótarján (Nógrád megye) és Petrozsény (Hunyad megye) vidékén, fekete szenet Aninán (Krassó-Szörény megye) és Pécsett (Baranya megye) bányásznak.

Aranybányáink hajdan a leggazdagabbak voltak egész Európában. Ma már csupán az Erdélyi-Érchegység bányái jelentősek. Sóbányáink Máramarosban és az Erdélyi-medence szélén vannak. Parajd és Szováta környékén egész sóhegyek vannak. Jelentős az Erdélyi-medence földgáza is. A hegyek köfajtái jó *építő- és utcaburkoló követ, márványt és mészkövet* termelnek, *ásvány- és hévvizaink, gyógyító forrásaink* pedig a legelsők egész Európában, azért van olyan sok *gyógyfürdő-helyünk*. Budapest, Balatonfüred, Keszthely, Pöstyén, Trencsén-teplic, Tusnád, Herkulesfürdő stb. gyógyító forrásait a világ minden tájáról felkeresik a betegek.

Hazánk ipara is fejlődik, bár az ipartermékek értéke nem oly nagy, mint a földművelésé vagy az állattenyésztésé. Különösen azok az iparágak virágoznak, melyek hazai nyersanyagot dolgoznak fel, így a *malom-, a szesz-, a cukor-, a bútor-, a vas- és a bőrpar*. Legfejletlenebb *szövőiparunk*, úgy hogy ez csupán a lakosság kis részének az igényeit tudja kielégíteni. Éppen ezért a szövetés a vászonfélékből behozatalra szorulunk.

VII. Magyarország természeti szépségei.

Hazánknak minden része tele van természeti szépségekkel. Halhatatlan költőnk, Petőfi Sándor, megénekelte az Alföld szépségeit a kanyargó Tiszát, a délibábot, a végtelen rónán delelő nyáját s az alföldi pásztoremberket. A hajdan nagykiterjedésű mocsarak még ma sem tűntek el egészen, de, ahol azelőtt csak végtelen kiterjedésű legelők, gyepes mezők, ménesek, gulyák, juh- és sertésnyájak voltak s amelyeken csak imitt-amott volt egy-egy rozzant kunyhó, csárda vagy gémeskút látható, ott most jól művelt szántóföldek, dústermésű gyümölcsösök és szép tanyák vannak. Az Alföld felszínét mind-

jobban átalakítja ugyan a földművelés, de azért természeti szépségei örökké megmaradnak.

Dunántúlt is elhalmozta a természet kincsekkel. Közepére tette a Balatont, ezt a magyar tengert. A Balaton-felvidéket, a Bakonyt és a somogyi halmokat erdő koronázza, oldalaiakon szőlők, szántóföldek, rétek váltakoznak. Badacsony körül pedig vagy 13, szebbnél szebb, kialudt tűzhányó, vulkáni kúp sorakozik. A tapolcai síkból haranghegyek emelkednek ki, Tapolca városa alatt pedig párját ritkító tavas-barlang húzódik végig.

A Kárpátok láncolata pazar bőségben tárja elénk a természeti szépségeket. Akármerre járunk is, mindenütt találunk, olyan bőkezűen látott el bennünket a természet.

Az Északnyugati-Felvidéken Trencsén, Árva vára stb. mesébe illő romjai kapják meg lelkünket. A Magas-Tátra pedig a tengerszemek százait csillogtatja.

Aztán ott van a Dobsinai-jégbarlang jégszálakból szőtt függönyeivel és jégkristályokból képződött hatalmas orgonáival és vízesésével. Földreszállt mesevilág az, amit itt láthatunk. Édes hazánk igen gazdag természeti ritkaságokban, de a Dobsinai-jégbarlangnak eddig sem nálunk, sem pedig máshol nem akadt párja a nagy világban.

Avagy keressük fel Erdélyt, a Székelyföldet, ahol a föld a legtöbb helyen nem valami termékeny, de annál gazdagabb természeti kincsekben és ritkaságokban. Ott van a Torjai-büdösbarlang, a kovásznai Pokolsár, ott vannak a szovátai forró sóstavak, Borszék, Málnás, Tusnád fürdők és valamennyinek az ékessége a Szent Anna-tó. Nincs ember, akit meg ne ragadna ennek a helynek a szépsége, mert az Örökkévaló keze nyomait érezzük rajta.

A Bihar és környéke is tele van természeti szépségekkel. A Székelykő és a Tordai-hasadék messze földön csodált szépségei ennek a tájnak.

Örül a lelkünk, mikor végigjárjuk szép hazánk Istenáldotta vidékeit. De ez az örömünk nem egészen tiszta, fájdalom is van benne, honfiúi fájdalom, amely nem

hagy nyugodni bennünket, mert ezek közül a természeti szépségek közül nagyon sokban egyelőre nem gyönyörködhetünk.

VIII. Magyarország lakossága.

A Magyar Birodalom 325 ezer km²-nyi területén kerekén 21 millió ember él, 1 km²-re tehát átlag 65 lakos jut. Ez a lakosság természetesen nem egyformán, nem egyenletesen helyezkedett el hazánk területén. A termékenyebb, gazdagabb Alföldön sűrűbben laknak az emberek, mint a kevésbé termékeny Felvidékeken. A széles, lapos völgyekben is sűrűbb a lakosság, mint a hegyoldalakon.

A legsűrűbben lakott vidék a Dunántúl nyugati része; itt 1 km²-re 120—150 lélek is esik. A Dunántúl többi részén, a Kis-Alföldön és a Nagy-Alföldön egy-egy km²-re 70—80 ember jut. A sík vidéket koszorúalakban körülvevő hegyekben a népsűrűség 30—40 egy km²-en.

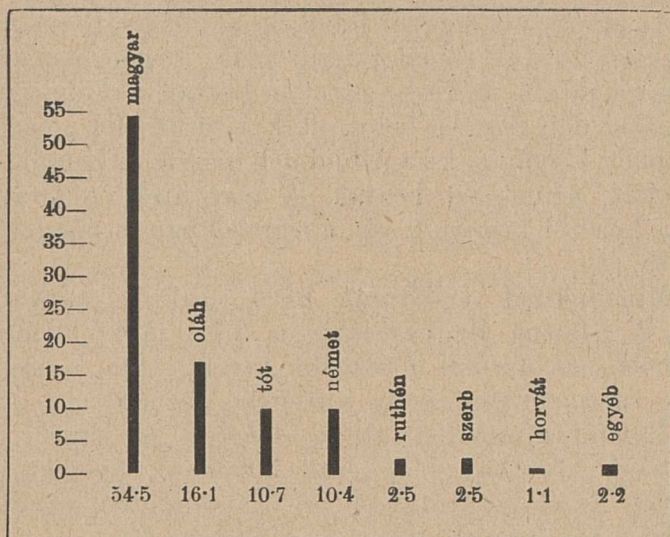
Átlagban Magyarország népsűrűsége km²-kint a nyugati részen 99, középen 66, a keleti részen pedig 33 ember.

A népesség történelmi elhelyezkedése. Magyarország lakossága nem egy nemzetiségű, hanem kevert. A honfoglaló magyarok, mikor ezer esztendővel ezelőtt hazát alapítottak e földön, szláv népeket találtak itt. Ezek azonban jó bánásmódjuk miatt megszerették őseinket és beleolvadtak a hódító magyarságba. Szent István királyunk alatt sok idegen jött be hozzánk, de azok is magyarokká váltak. Árpádházi királyaink közül II. Géza 1200 körül behívta és letelepítette a szászokat. Ezek részint Erdélyben, részint a Szepességben kaptak földet és földműveléssel, állattenyésztéssel, erdőmunkával és bányászkodással foglalkoztak. Ma is atyáik nyelvét beszélik.

A tatár- vagy mongoljárás elpusztította a síkságon és dombvidékeken lakó magyarságot. Bölcs királyaink a kipusztult magyarság pótlására telepítették le az Alföldre a *jászokat*, a *kúnokat* és a *besenyőket*, akik nyelvben és érzésben egyaránt magyarokká váltak. IV. Béla királyunk *németeket* hozott a Felvidékre. A *tótok* a Vág és

Nyitra völgyeitől keletre telepedtek meg a Garam mentén. Az *oláhok* Erdélybe húzódtak be. Nevük pásztort jelent. Délről jöttek nyájaikkal együtt; őshazájuk ma is ismeretlen. Az Északkeleti-Felvidéken kaptak otthont a *rutének*. A Dráva és a Száva közét az Árpádok idejében magyarok foglalták el, de lassan közjük szívárogtak a *horvátok*.

Mindamellett, hogy tótok, németek, oláhok, rutének és horvátok jöttek a megfogyatkozott magyarság he-

Hazánk lakóinak %-os eloszlása a trianoni béke előtt.

lyébe, a magyarság mégis szaporodott, mert egyes telepkeket, községeket magába olvasztott. Így pl. a kúnok, a jászok és a besenyők már régen magyarokká váltak, igen sok németnyelvű város is megmagyarosodott, amióta a magyar nemesség is behúzódott a városokba. Tisztán magyarok lakták igazságos Mátyás király idejében az Alföldet, a Dunántúlt és Erdély nagy részét, bár a szaporán oláhok ekkor már a Bihar-hegység felé szívárogtak. Ekkor éri hazánkat a második nagy nemzeti csapás, a mohácsi vész és utána a törökdhülés. A Dunántúl, az Alföld és Erdély vármegyéinek színmagyar lakossága majd-

nem teljesen kipusztult a 145 évig tartó török hódoltság alatt. Ezerszámra tüntek el a falvak az Alföldről.

Mikor aztán a törököt kiverték, a Maros—Tisza—Duna közén, a mai Temes és Torontál megyék területén alig találtak embert. A szomszédos megyékben is több napi járőföldre alig akadtak emberlakta helyre. S az a szomorú, hogy úgyszólván csak magyarok pusztultak, mert ők voltak a legönfeláldozóbbak, a legvitézebbek, ők védték a hazát és Európát a pogány törökség ellen, az idegenek pedig majdnem mind megmaradtak.

Az elpusztult magyar lakosság pótlására Bécs, ahonét akkor hazánk sorsát irányították, idegen nemzetiségeket telepített. Békésbe tótokat hoztak a Felvidékről. Az Alföld déli részébe befogadták a török elől menekülő szerbeket. Ugyancsak az Alföld déli részére és Dunántúlra svábokat, németeket hoztak. A magyarság a Dráva—Száva közéről kiszorult, sőt a városokban is megfogyatkozott.

Mindenkinek kedvezett Bécs, csak a magyarnak nem. A jelenleg Magyarországon élő 2 millió németből 1.300,000-nek az ősei a törökök kiverése óta, a szerbek pedig valamennyien azóta jöttek be hazánkba.

Ugyanezt mondhatjuk az *oláhokról* is. Erdély oláh lakossága 1700-ban még csak 200,000, 1787-ben már 800,000. Az oláhok túlnyomóan Oláhországból vándoroltak be a tönkrement magyarság helyére.

Melyik mondhatja tehát ősi, szerzett joggal hazánk földjét a magáénak? A szerb, az oláh vagy a cseh? Egyik sem. Mindnyájan otthont, hajlékot kaptak nálunk s most kitértak bennünket saját házunkból. Magyar kar szerezte, magyar vér, magyar könny áztatta ezt a földet, magyar hősök porladnak alatta, magyar is annak minden por-szeme.

Hazánk népességének mai elhelyezkedése. A Középdunai-medencében lakó 21 millió emberből 10 millió a magyar. Horvát-Szlavonország nélkül Magyarország lakosainak száma 18 millió; tehát több mint a fele magyar. De nemcsak számánál, hanem műveltségénél és gazdasági erejénél fogva is a magyarság vezet. Letelepülésekor

mint pásztorkodó nép az Alföldeken és a Dunántúl dombos vidékein telepedett le. Innét terjeszkedett a környező Felvidékek, elsősorban az Erdélyi-medence felé. Ma két összefüggő tömegben laknak: 1. a két Alföldön és a közöttük levő dombvidékeken; 2. a Hargita környékén: a Székelyföldön.

A magyarság után — nem számban, de jelentőségben — a *németek* következnek. Számuk csak 2 millió, a népesség tizedrésze.

Két csoportra oszlanak: a régebben bevándorolt *szászokra* és a — törökdúlás után betelepített — *svábokra*. A szászok az akkoriban még lakatlan erdős vidékeken: a Szepességben, az Erdélyi-medence keleti és déli szélén telepedtek le. A svábokat főként a törökdúlta területeken találjuk, így a Dunántúl keleti vidékein és a Nagy-Alföld déli részén. A németek a szomszédos osztrák területről szivárogtak át a Kis-Alföld és a Dunántúl nyugati részeire. Hazánk összes nemzetiségei közül műveltségük, gazdagságuk, józanságuk folytán ők a legjelentősebbek és a hazafias érzés ápolásában ők forrtak össze legjobban a magyarsággal.

Szláv nemzetiségeink közül a *tótok* vannak a legtöbbben. Az ő számuk is 2 millió körül van. Az Északnyugati-Kárpátok hegyes-völgyes vidékein élnek összefüggő tömegben. Kisebb számban megtaláljuk őket az Alföldön is, főként Békés megyében; a törökdúlás után kerültek ide. Kis igényű emberek a mi derék tótjaink, de sovány földjeiken még így sem tudnak megélni. Ezért egy részük vándoriparossá lesz (drótostót, ablakos vagy gyolcsos), más részük pedig napszámba jár le az Alföldre részes aratónak s ott keresi meg a kenyerét.

A gazdaság és a műveltség szempontjából a tótoknál is kisebb jelentőségűek a *rutének*. Számuk csak félmillió. Az Északkeleti-Kárpátok környékén élnek. Némi földműveléssel és állattenyésztéssel foglalkoznak ugyan, de leginkább favágással és szénégetéssel keresik szegényes kenyerüket.

A szlávok közé tartoznak a *szerbek* és a *horvátok*. Valamennyien a törökdúlás után kerültek mai helyükre

az elpusztult magyarság pótlására. Főleg földműveléssel foglalkoznak.

Az Erdélyi-medencében és a körülfekvő hegyeken telepedett meg hazánk legnagyobb számú, de legkevésbé tanult nemzetisége, a *rumuny* vagy *oláh*. Ezek 1300 körül kezdtek beszivárogni a hazánktól délre eső területekről, az ú. n. Balkán-félszigetről. Ott hegyi pásztorok voltak. Ma is állattenyésztés a főfoglalkozásuk. Műveletlenek, a legtöbbje ma sem tud sem írni, sem olvasni. Számuk 3.000.000 körül van.

Erdélyben ma több az oláh, mint a magyar. Nem volt ez mindig így. A magyarok Erdély igazi ősi lakói. Csakhogy a sok háborúban mindig a magyar vérzett, helyét pedig mindenütt a hegyekből leszivárgó oláhság foglalta el.

A népesség foglalkozása és gazdálkodása. Magyarországon földművelő állam, mert lakóinak közel *kétharmad része* földművelésből él. Különösen a *magyarok* és a *németek* szorgalmas földművelők. Legfejlettebb a földművelés az alföldeken és a dombos vidékeken.

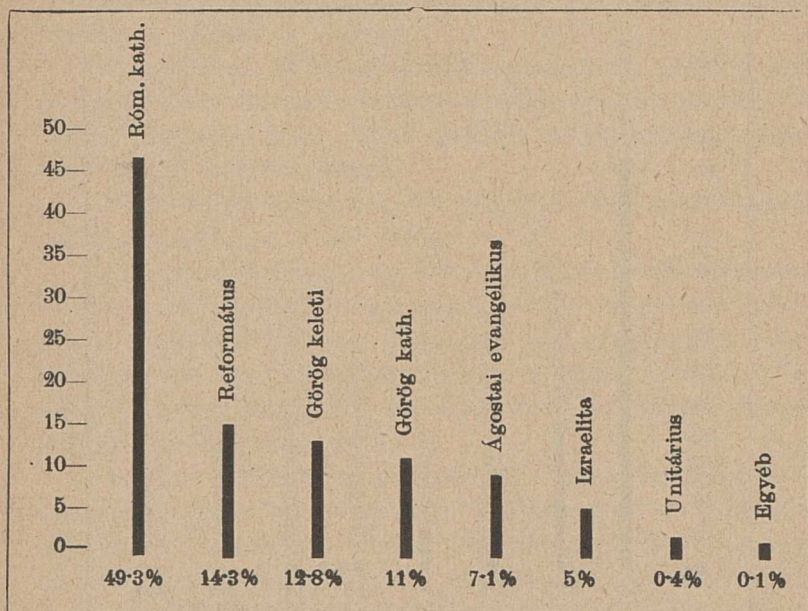
Az *állattenyésztés* ma már nem ad olyan sok embernek kenyeret, mint régen, mert az alföldi legelők nagy részét feltörték szántóföldnek. Annál fejlettebb a hegyvidék állattenyésztése, ahol a tótok, oláhok *havasi pásztorkodást* űznek.

A *bányászat* is elég sok embert foglalkoztat. A bányatermékeket a mi *gyáraink* csak részben dolgozzák fel, mert az ércek legnagyobb részét külföldre viszik, ott feldolgozzák és onnét hozzák vissza, mint kész árut.

Az *ipar* leginkább a városok lakóinak ad kenyeret. Hazánk lakosságának azonban csak hatodrésze, valamivel több, mint két és félmillió ember él iparból. Ipari központjaink közül legjelentősebb az ország fővárosa, Budapest. A többi ipari központ a bányavidékek közelében van, így Pécs, Temesvár, Arad stb. Vagy pedig nagyobb városainkban, főleg azokban, amelyek a sík- és hegyvidékek szélén épültek: Nagyvárad, Miskolc, Pozsony Győr, Szombathely. Iparral legszívesebben a magyarok, meg a németek foglalkoznak. Iparunk és kereskedelmünk csak újabb időben fejlődött ki.

A lakosság műveltsége és vallása. A tanult ember könnyebben boldogul, mint a tanulatlan. Éppen ezért törvény gondoskodik, hogy 6—12 éves koráig mindenki elemi iskolába járjon.

Minden nép annál műveltebb, minél többen tudnak írni és olvasni. Azért a *lakosság műveltségét az írni és olvasni tudással mérjük.* Ezt úgy fejezzük ki, hogy megmondjuk, száz ember közül hányan tudnak írni és olvasni.

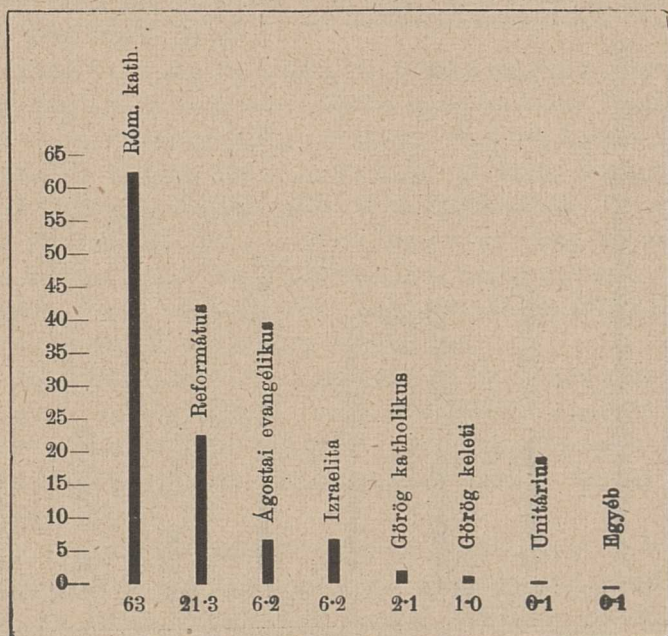
Magyarország lakóinak vallása az összes népesség %-ában a trianoni béke előtt.

Hazánk lakóinak műveltsége nem egyforma. Az egyes vidékek és nemzetiségek között nagy az eltérés. Legműveltebb a Dunántúl lakossága; itt száz ember közül csak 18 nem tud írni és olvasni. Legműveletlenebb a keleti vidékek rutén és oláh lakossága. A városok lakói műveltebbek, mint a falvaké.

A magyarok és a németek között minden száz ember közül 70—80 ír és olvas. Más nemzetiségek között jóval kisebb az írni- és olvasni tudók száma. Vagyis legművel-

tebb a magyar meg a német, legalacsonyabb műveltségű az oláh, rutén meg a szerb.

Vallásra nézve is különböznek egymástól hazánk lakói. A lakosságnak több mint a fele római- és görög-katolikus. A többi református, evangélikus, görög-keleti, unitárius és zsidó vallású. A katolikus egyház tagjai különböző nemzetiségűek. A reformátusok és unitáriusok mondhatjuk tisztán magyarok. Az evangéliku-

Magyarország lakóinak vallása az összes népesség %-ában a trianoni béke után.

sok magyarok, németek és tótok. A szerbek és az oláhok görög-keleti vallásúak, de vannak közöttük görög-katolikusok is. A ruthének nagyrészt görög-katolikusok.

IX. Magyarország vármegyéi.

A telep keletkezése, gazdasági alapja. Hazánkban, a kóbor cigányokat kivéve, a lakosság nem vándorol, hanem állandó lakásra törekszik, letelepedik, házat épít

magának. Mivel a magyar földművelőnép, már foglalkozásánál fogva sem lehet városlakó. Ezért kevés nagy városunk van. *A népesség nagy többsége falvakban és elszórt tanyákon él.*

A *falu* akárhányszor csak pár házból áll. Utcája nincs kikövezve, házai kicsinyek, de védelmet nyújtanak a gazdának és állatainak. Népe földműveléssel foglalkozik.

A *város* már nagyobb telep. Az utcákat kikövezik. Emeletes házaik is vannak.

A városban többféle iskolát, kórházat, esetleg múzeumot, könyvtárat is találunk. Népe iparos, kereskedő, orvos, ügyvéd stb., tehát sokféle foglalkozású; földművelésből kevesen élnek.

Hazánkban az összes lakosságnak csak egyötödrésze lakik városban, a többi falun.

Az Alföldön főleg nagyhatárú, földművelő városokat találunk. A törökdúlás következménye ez, mert a lakosság a folytonos üldözés, pusztítás elől elmenekült lakóhelyéről, ott hagyta falvait. Egyes nagyobb, jobban védhető helyekre költözött, az elpusztult, elhagyott falvak helyén *puszták* maradtak.

Amikor azután a törököt kivertük hazánkból, a visszatérő gyér lakosság nem építette fel mindjárt az elpusztult falvakat, hanem tanyát épített birtokán, eleinte csak nyári szállásul, később állandó lakóhelyül. A Nagy-Alföld déli részén azok a szép szabályos falvak, amelyekben az utcák egymást derékszögben metszik, a török idők utáni telepítések. Erre mutat a kevert nemzetiség is.

A Dunántúl és a Kis-Alföldön, épp úgy, mint a Mezőségen (Erdélyben) megmaradtak a régi apró falvak. Ahol termékenyebb a föld, ott sűrűbben sorakoznak egymás mellett ezek az apró falvak (Dunántúl, Kis-Alföld), ahol kevésbé termékeny, ott ritkábban.

A Felvidékeken a völgyek földművelő falvai mellett ott találjuk a hegyoldalakon és a keskeny mellékvölgyekben az erdők kiirtása után keletkezett szétszórt vagy hosszan elnyúló *irtás-falvakat*. A Délkeleti-Felvidék la-

pos, széles hátain terülnek el a kusza, rendetlen — oláh lakóikra valló — *pásztorfalvak*.

Árpádházi királyaink korában, mikor a műveltség fejlődésnek indult, megkezdődött városaink fejlődése is. Amint az iparban, a kereskedelemben is első tanítóink a külföldről jött idegenek, vendégek voltak, akként városaink lakói is eleinte idegenajkúak. Városaink azonban legújabbban rohamosan megmagyarosodtak.

A városok rendszerint ott fejlődtek ki, ahol a természeti viszonyok alkalmasak tömöttebb, csoportosabb településre. Fontos közlekedő útvonalak találkozásánál fejlődtek ki a *közlekedési csomópontok*; folyók átkelőinél a *hídvárosok*; völgybe vezető utak kezdetén a *kapuvárosok*; hágókon átvezető utak lábánál a *hágó-kapuvárosok*; olyan vidékeken pedig, ahol különböző termelésű területek találkoznak egymással, tehát síkság és hegyvidék érintkezésénél, a *vásár- vagy peremvárosok*.

A bányászat fellendülése több *bányavárosnak* adott nagy jelentőséget mindaddig, míg a bányák ki nem merültek (a felvidéki bányavárosok). A vasúthálózat kiépítése következtében sok régi útvonal elvesztette jelentőségét, tehát az útmentén fekvő városok is kisebb jelentőségűek lettek. Ezzel szemben az új vasútvonalak nagyon sok kis telepet felvirágoztattak, nagyvárosokká tették.

Hazánknak 63 vármegyéje volt. Ezek az egyes tájak szerint a következők:

1. A Nagy-Alföld.

A *Nagy-Alföldön* 14 vármegye van. De csak egy részük teljesen sík (10), a többi részben már a hegyvidékhez tartozik.

A Nagy-Alföld legjellemzőbb vonása, hogy kevés rajta az erdő. Csak keleti szélén találunk erdőket. Hajdan a Nyírségen is voltak nyír-, meg tölgyerdők. A futóhomokot akáccal, gyümölcsfával és szőlővel kötötték meg, ezért újabban itt-ott szép akácerdőket találunk.

De nem is az erdők fájából, hanem földművelésből él az Alföld népe. Erre utalja a termőföld, az időjárás,

a magyar nép ősi földszeretete. Az Alföld talaja nagyon termékeny, mert a folyók hordalékából, iszapjából származik. A szikes talajokkal ugyan még nem boldogulunk, de a homokos helyeket már megkötöttük. *Rozs, dohány, burgonya* díszlenek a homokban. A Duna—Tisza közén homok termi a legtöbb *szőlőt, gyümölcsöt*. Sokat szállítanak belőlük külföldre. Kecskemét, Nagykőrös vidéke gyönyörű gyümölcsöskertnek látszik.

A fekete televény és a sárgaföld (lössz) termi a világszerte ismert acélos magyar *búzát* és a *kukoricát*, ezenkívül *zab, cukorrépa, kender* terem nagy mennyiségben. A nagyobb városok környékén hatalmas konyhakertek terülnek el. Rengeteg *zöldség* terem ezekben. A nagykőrösi saláta és uborka, a szegedi paprika, a makói hagyma, a kecskeméti barack, a hevesi dinnye, nemcsak itthon, hanem külföldön is keresett árucikkek.

Földünk sokkal több gabonát terem, mint amennyire itthon szükségünk van. A fölösleget külföldre szállítjuk. A trianoni béke éppen az Alföld legjobban termő területeit vágta el tőlünk, de azért jó esztendőekben még mindig több terem, mint amennyire szükségünk van.

A földműveléssel kapcsolatos az *állattenyésztés*. A földművelő gazdának állatokra is szüksége van, hogy földjeit jó karban tarthassa. A régi, nagykiterjedésű legelőket a legtöbb helyen már feltörték, bevetették gabonával. A legtöbb helyen istállóban tartják az állatokat és takarmányt termelnek a részükre, csupán Debrecen pusztáján, a Hortobágyon és Kecskemét mellett, Bugacon, legel még kint a *ménes, a gulya és a nyáj*.

Az Alföldön nagy jelentősége van a lónak, mert a községek messze esnek egymástól és a fuvarozáshoz ló kell. Híresek is a magyar lovak. Katonalovat szomszédaink még ma is tőlünk vesznek. A legtöbb *sertést* az Alföld déli részén és Tiszántúl a kukoricatermelő vidékein tenyésztik. Baromfiért, tollért és tojásért is sok pénzt kapunk külföldről.

Mivel az Alföld lakosainak főoglalkozása a földművelés, azok az iparok lendültek fel a legjobban, amelyek **mezőgazdasági** termékeket dolgoznak fel. Legtöbb

a *malom*. Alig van alföldi község, melyben ne lenne malom. Fontos iparág a *cukorgyártás*, a *szesz- és a dohánytermelés*. A szeszt főleg burgonyából gyártják, de készítenek cukorrépából és kukoricából is.

A kendertermelés szolgáltatja az anyagot a szegedi és apatini *kendergyáraknak*. A selyemhernyó tenyésztése az alapja a *selyemgyártásnak*, az árpatermelés a *sörgyártásnak*. Követ nem fejtenek az Alföldön, mert nincs. Minden nagyobb helyen azonban *téglagyárak* égetik a téglát.

Nemcsak a nagyipar, más néven a gyáripár fontos, hanem a kis-, más néven a háziipar is. Az Alföldön még ma is híres szücs, szűr, guba, csizmadia, kalapos és gölöncsér mesteremberek vannak, pedig a gyárak már olcsóbb árukat készítenek; a kisiparosok munkája azonban tartósabb.

A népviselet akkor díszes és szép, ha maguk az asszonyok, leányok szövik a vásznat, verik a csipkét, készítik a hímzést. Híres háziipari termékek a mezőkövesdi matyóhímzések és a halasi csipkék.

A lakók tanyákon, falvakban és városokban élnek. A tanyák egyedül álló házak vagy kisebb házcsoportok a gazda birtokán. A falvakban és a városokban a házak egymás mellett vannak. A városoknak nagy a határuk, lakosságuk túlnyomóan künt él a határban, a tanyákon.

1. **Pest-Pilis-Solt-Kiskún vármegye** a Duna-Tisza közének északi részét foglalja el. Kis része átnyúlik a Dunántúlra is. Székhelye *Budapest*, hazánk fő- és székvárosa. Budapestet a Duna két részre osztja; a jobb part, Buda, hegyes vidék, a balpart, Pest, sík. Budapestet kedvező fekvése tette Magyarország fővárosává. Itt érintkezik egymással az Alföld, a hegyvidék és a dombvidék. Keresztül folyik rajta a Duna, itt futnak össze az összes főbb vasuti vonalak is. Budapest nemcsak a királynak és a kormánynak a székhelye, hanem egyúttal a magyar tudománynak, művészetnek, iparnak és kereskedelemnek is középpontja.

Budapest külvárosainak tekinthetjük *Kispestet* és *Ujpestet*; ezek iparos- és munkásvárosok. A Duna haj-

lásában fekszik *Vác*, fejlődő iparváros. Siketnéma intézete a legrégebb az országban. A Duna festői szépségű szorosában találjuk *Visegrádot*. Romokban heverő várát a kirándulók ezrei keresik fel nyaranta. Visegrádtól Budapestig a Duna mindkét partja tele van nyaralókkal. *Gödöllő* a királyi család nyaralója.

Budapest után a megye legnagyobb városa *Kecskemét*. Óriási határa van. Lakóinak jó része a tanyákon lakik. Több gyümölcsöt, barackot, meggyet, szőlőt szállít külföldre, mint hazánk többi része.

Cegléd, *Nagykőrös* lakói zöldséget, főleg burgonyát, salátát termelnek; nemcsak Budapestre, hanem külföldre is sokat szállítanak.

Kecskeméttől délre, a Szegedre vívő vasuti vonal mentén van *Kiskúnfélegyháza*, baromfitenyésztéséről nevezetes.

Kiskőrös, Petőfi Sándor szülővárosa.

Kalocsa, érseki székhely.

2. **Bács-Bodrog vármegyét** másképp Bácskának is hívják. Sok gabonát és kukoricát terem. Székhelye *Zombor*, a Ferenc-csatorna mellett. A vármegye legnagyobb városa *Szabadka*. Környékén római katolikus vallású szerbek, ú. n. *bunjevácok* laknak. Ma is jó magyar érzésűek.

A Duna mentén van *Baja*. Környékén sok gabona terem, ezért virágzó a gabonakereskedése. Itt vezet keresztül az alföld—fiumei vasút.

Apatinban dolgozzák fel a Duna áradásos helyein termelt sok kendert. *Újvidék* az alföldi selyemtermelés középpontja.

3. **Torontál vármegye** a Tisza mellett, a Marostól a Dunáig terül el. Székhelye *Nagybecskerek*, a Bega-csatorna mellett. Sok gőzmalma, szőnyeg- és szeszgyára van. Északon találjuk *Nagykikindát*. A Temes torkolatánál épült *Pancsova*, selyemfonója a délvidék selyemtermését dolgozza fel.

4. **Temes vármegye** székhelye Temesvár, szintén a Bega mellett; a Duna—Maros szögének legnagyobb városa. Vára hazánk híres védőbástyája volt. Budapest

után itt van az országban a legtöbb gyár. Temes és Torontál vármegye területére esik a Délibládi homokbuckák vidéke. A homokot már nem fujhatja el a szél a Deliblátról, mert a magyar kormány beültette a homokos föld egy részét szőlővel, a másik részét erdősítette és legelőnek hagyta.

Versec lakói németek, szőlőműveléssel és borkereskedéssel foglalkoznak; *Fehértemplom* lakói jórészt szerbek.

5. **Arad vármegye** a Marostól, északra terjed. Székhelye *Arad*, a Marosvölgy alföldi kijáratában. Temesvár után az Alföld legfontosabb ipari központja. A vértanúk városának is hívják Aradot, mert itt végezték ki 1849 október 6-án a szabadságharc 13 dicső tábornokát. A megye keleti fele hegyvidék. Ott teremnek a híres arad-hegyaljai borok *Ménes* és *Magyarád* vidékén.

6. **Csanád vármegye** székhelye *Makó*, a Maros mellett. Határában sok zöldséget és hagymát termelnek, melyből a külföldre is sokat szállítanak. *Mezőhegyesen* van az ország legnagyobb mintagazdasága; állattenyésztése is világhírű.

7. **Csongrád vármegye** székhelye *Szentes*, a Körös torkolata közelében. A szemközt fekvő **Csongráddal** vasút köti össze. Ahol a Maros beleömlik a Tiszába, ott fekszik legnagyobb vidéki városunk, *Szeged*, 110 ezer lakosával. Mivel határában sok gabonát, kendert, lent és paprikát termelnek, virágzó a malomipara, meg vászon- és kötélgyártása. Vasuti forgalma is élénk. *Szeged* a Nagy-Alföld déli részének művelődési központja. Ide menekült a kolozsvári egyetem.

Hódmezővásárhely nagyhatárú, népes földművelő város. Itt fúrták a Nagy-Alföldön az első artézi kútát. *Pusztaszeren* tartották honfoglaló őseink az első nemzetgyűlést.

8. **Békés vármegye** területén is nagyhatárú, népes földművelő községek fekszenek. Legtöbb községe a Körös mellett terül el. Székhelye *Gyula*, a Fehér-Körös partján. *Békés*, *Békéscsaba* és *Szarvas* szintén a Körösök vidékén épültek. Békés megyében él az Alföldön a legtöbb tót. A törökidő után kerültek ide a Felvidékről.

9. **Bihar vármegye** hazánk egyik legnagyobb vármegyéje. Székhelye *Nagyvárad*, a Sebes-Kőrös mellett. Ebben a völgyben halad az erdélyi vasútvonal. *Nagyvárad* fontos iparos- és kereskedőváros Erdély és az Alföld határán. Gyárai a hegységek és az Alföld terményeit dolgozzák fel. Közelében *Püspökfürdőn* és *Félixfürdőn* kénes források fakadnak. *Ermellék* borairól nevezetes. Délen fekszik *Nagyszalonta*, Arany János szülőhelye.

10. **Jász-Nagykún-Szolnok vármegye** székhelye *Szolnok*, a Zagyva torkolatánál, a Tisza mellett. Fontos forgalmi központ, több vasuti vonal elágazásában. A Felvidékről tutajokon szállítják ideig a fát, itt feldolgozzák. Innét gőzhajóval közlekednek lefelé a Tiszán. *Jászberény* a Zagyva mellett, a Jászság főhelye. Múzeumában őrzik Lehel vezér kürtjét.

A Tiszántúl a nagykúnok földjén, *Mezőtúr*, *Karcag*, *Túrkeve*, nagyobb földművelő városok.

11. **Hajdú vármegye** a Nagy-Alföldnek vízben legsegényebb vármegyéje. Egyedüli folyóvize a sekély *Hortobágy*. Székhelye *Debrecen*, az Északkeleti- és a Délkeleti-Felvidékre vezető utak találkozásánál fekszik. Kedvező földrajzi fekvése mozdította elő fejlődését. Főleg gazdálkodó város, az ő tulajdona Hortobágy puszta. Mintegy 160,000 jószág legel rajta. Sűrű vasúthálózata következtében újabban ipara és kereskedelme is fellendült. Kálvinista Rómának is hívják sok református lakosa miatt. Egyeteme is van.

Debrecentől északra a Hajdúság népes városainak alapját Bocskay István katonái, a hajdúk vetették meg. Innen kapta a megye a nevét. *Hajdúböszörmény*, *Hajdúdorog*, *Hajdúnánás* a legfőbb hajdúvárosok. Lakóik túlnyomóan földművelők.

12. **Szabolcs vármegye** a Nyírségen terül el. Székhelye *Nyíregyháza*, a Nyírség központjában fekszik. A vármegye lakosai sok burgonyát, szőlőt és még több dohányt termelnek.

13. **Szatmár vármegye** nyugati, sík részét a *Kraszna* és a *Szamos* öntözi; keleti széle hegyes. Székhelye *Nagy-*

károly. Nagyobb nála *Szatmárnémeti*, a Szamos völgyében. *Nagybánya*, *Felsőbánya* már a hegyvidéken fekszenek; arany- és ezüsbányáikról nevezetesek.

14. **Ugocsa vármegye** hazánk egyik legkisebb vármegyéje. A Tisza majdnem kettészeli. A nyugati része sík, a keleti már hegyes-halmos vidék. Székhelye *Nagyszőlős*.

2. A Kis-Alföld.

Öt vármegye tartozik ide: Pozsony, Moson, Győr, Komárom és Esztergom.

A Kis-Alföld is feltöltött medence, akár a Nagy-Alföld. Talaja és éghajlata is hasonlít a Nagy-Alföldéhez. Nem érte annyi csapás, mint a Nagy-Alföldet, azért műveltebb és termékenyebb a földje. A lakosság elsősorban földművelő és inkább árpát és cukorrépát, mint búzát és kukoricát termel. Gazdag termését sör- és cukorgyárak dolgozzák fel. Itt van hazánkban a legtöbb cukorgyár.

Az állatokat istállózzák, részükre takarmányt termelnek. Ezért nagyarányú tejgazdaság fejlődött ki rajta.

A középső részén itt sincsenek erdők, csak a folyókat kísérik a fűzfák, meg a nyárfák; a széleken azonban lombos erdők díszlenek.

A vármegyék itt sem fekszenek mind sík területen. Vannak dombos, sőt hegyes vidékek is.

1. **Pozsony vármegye** a Duna balpartján fekszik. Székhelye *Pozsony*, a Kis-Alföld legnagyobb városa. Hosszú ideig az ország fővárosa volt. Itt koronázták a királyokat és itt tartották 300 évig az országgyűléseket. A nyugat felé vívő utak itt találkoznak.

Pozsony után *Nagyszombat* a megye legnagyobb városa, nagy, cukorrépát termelő vidék központjában. Sok temploma miatt kis Rómának is nevezik. A környékező termékeny síkságot *Mátyusföldnek* hívják.

2. **Moson vármegyét** mindenfelől vizek veszik körül. Mivel legnagyobb részét régen te mocsarak borították, kevés községe van.

Egyetlen vármegyénk, melyben a lakosságnak több

mint fele német. Székhelye *Magyaróvár*, a Lajta torkolatánál. Gazdasági akadémiáját sok tanuló látogatja. *Mosonban* mezőgazdasági gépgyár van.

3. **Győr vármegye** területén található a Mosoni Duna, a Rába és a Rábca. Székhelye *Győr*. Kedvező fekvése miatt már régi idők óta fontos kereskedőváros. Különösen gabonakereskedelme nagy. Újabban egész külön gyárvárosa épült.

Pannonhalma szentbenedekrendi kolostorát még Szent István királyunk alapította a kereszténység és a tudomány terjesztésére.

4. **Komárom vármegye** a Duna két oldalán terül el. Déli részét szénben gazdag hegyek borítják. Székhelye *Komárom*, az Öreg- és a Kis-Duna egyesülésénél. Jókai Mór szülővárosa. Vára híres erősség volt. *Tatabánya* közelében sok szén bányásznak. *Ács* gyárában a környék cukorrépáját dolgozzák fel. *Kisbéren* és *Bábolnán* állami ménesek vannak.

5. **Esztergom vármegye** hazánk legkisebb megyéje. Székhelye *Esztergom*, az Alföld és a hegyvidék érintkezésénél fekszik, a Duna jobb partján, a visegrádi szoros nyugati bejárójában, a Garam torkolatával szemben. Az Árpádházi királyok idejében Esztergom volt az ország fővárosa, mivel kedvező fekvése alkalmassá tette a védelemre. Itt lakik a magyar katolikusok főpapja, a hercegprimás. *Tokod* és *Dorog* szénbányáikról nevezetesek.

3. A Dunántúli-Dombvidék.

A Dombvidéken nyolc vármegye van. A Dunántúlt a két Alfölddel szemben nagy, összefüggő erdőségek jellemzik. Éghajlata is kedvezőbb, nem olyan szélsőséges, mint a két Alföldé, a növényélet fejlettebb rajta. A Dunántúl hazánk legjobban művelt területe, bár talaja nem olyan jó, mint az Alföldé. A sík vidéken *búzát*, *kukoricát*, a dombos vidékeken pedig *rozst* termelnek. Alig van vidék, ahol kitűnő borok ne teremnének; gyümölcstermelése is gazdag.

Sehol sem termelnek annyi takarmányt, lóherét, lu-

cernát és répát, mint a Dunántúl. De szükség is van rá, mert itt istállózzák hazánkban a legtöbb állatot.

A *bányászat* is jelentős kereseti forrás Dunántúl, mert hegyei, a *Mecsek*, a *Bakony*, a *Vértes* és a *Pilis* gazdagok barnaszénben (*Esztergom*, *Tata*, *Veszprém* vidékén).

A Dunántúlnak nemcsak gabonában, hanem állatban, fában és bányatermékekben is van feleslege. A kis folyók által öntözött völgyek, domboldalak, hegytetők és völgyek mást és mást teremnek.

A malmok, a cukor-, a szesz-, a sör- és a konzervgyárak mind a környező vidékek nyersanyagát dolgozzák fel.

1. **Sopron vármegye** székhelye *Sopron*. mely az Alpok, a Fertő és a Hanság vidékéről összefutó utak találkozásánál épült. Ipara fejlett, vagyonos lakói közvetítő kereskedők a dunántúli vidékek és Bécs között. A sík vidéken termelt cukorrépát *Nagyecsenken* dolgozzák fel. Itt pihen Széchenyi István gróf, a «legnagyobb magyar».

2. **Vas vármegye** a Rába folyó két partján terül el. Székhelye *Szombathely*, a Rába vidék fővasútvonalainak csomópontja, a Dunántúl legszebb városa. A közeli *Kőszegen*, az Irottkő alján, tartóztatta fel Jurisics Miklós a törököt Bécs felé vezető útjában 1532-ben. *Sárvárnak* műselyemgyára van.

3. **Zala vármegye** a Dunántúl legnépesebb megyéje. Legszebb része a Balaton melléke. Kúpalakú bazalt-hegyeinek tetejét erdők és várromok koszorúzzák. Mind-egyiken bort termelnek; leghíresebb köztük a badacsonyi.

Székhelye *Zalaegerszeg*; sokkal nagyobb és népesebb *Nagykanizsa*. *Keszthelyen* létesült hazánkban az első gazdasági akadémia; közelében van *Hévíz*, meleg gyógyfürdő, *Balatonfüred*, a Balatonvidék egyik legszebb és leglátogatottabb fürdőhelye. Savanyúvíz forrásáról nevezetes.

Zalaegerszegtől délnyugatra terül el a hegyes-völgyes *Göcsej*, ahol sajtáságos nyelvjárás használatos.

4. **Veszprém vármegye** majdnem az egész Bakonyt magába foglalja. Kevésszámú lakója látja el fával, szénnel,

mésszel és fából készült szerszámokkal a két oldalán elterülő népes síkságot.

Székhelye *Veszprém*, nagyon régi város. Még ma is megvan a püspöki templom mellett a Szent István idejéből való Gizella-kápolna. Innen visznek a legjobb utak a Bakonyon keresztül. *Herendnek* porcellángyára, *Ajkának* kőszénbányája van. *Pápa* a Kis-Alföld szélén, a megye legnépesebb, legforgalmasabb városa. *Siófok*, a Balaton legélénkebb fürdőhelye.

5. **Fejér vármegye** nagy része síkság, a Vértestől keletre terül el. Itt nyírják az országban a legtöbb finom gyapjút. Székhelye *Székesfehérvár*. Már csak a neve emlékeztet arra, hogy valaha székhelye és vára volt az Árpád-házi királyoknak. Környéke azelőtt mocsaras volt, de már csatornázták. *Mór* híres bortermő hely. *Moha* ásványvizéről nevezetes.

6. **Tolna vármegye** a Dunántúl legtermékenyebb vármegyéje. Dombok és völgyek váltakoznak a felszínén. A dombokat szőlők, a völgyeket rétek, a síkságokat búzatermő földek borítják. Székhelye *Szekszárd*, a hazai selyemhernyótenyésztés központja. Környékén híres bor terem. *Bonyhád* vidékének németajkú lakói kiváló marhatenyésztők.

7. **Somogy vármegye** dombos vidékén sok a tölgyerdő, ezek makkjával sertéseket hízlalnak. A füves térségeken virágzó juhászat folyik. Székhelye *Kaposvár*, a Kapos völgyében. A Drávához közel van *Szigetvár*, Zrinyi Miklós várának omladékaival. A Balaton partján épültek: *Balatonboglár*, *Fonyód* és *Balatonföldvár*, igen látogatott fürdőhelyek.

8. **Baranya vármegye** a Duna—Dráva szögében fekszik. Székhelye *Pécs*, a Mecsek alján. A Dunántúl legnépesebb városa. Közelében jó feketeszenet bányásznak és ez felvirágoztatta a gyáriparát. Messze földön híres a Zsolnay-féle majolikagyár.

Mohács Budapest után hazánk legforgalmasabb kikötőhelye. 1526 augusztus 29-én itt verték meg a magyarokat a törökök, mely után hazánk három részre szakadt, legnagyobb része török uralom alá került.

4. Az Északnyugati-Felvidék.

Hazánknak ezen a részén 14 vármegye terül el.

Ez a vidék jóval hidegebb, mint az Alföldek vagy a Dunántúl. Sokkal több esőt, havat, azaz csapadékot is kap, mint amazok. Talaja kavicsos, köves. A legtöbb helyen nincs jó szántóföld. Ezért kevesen élnek földművelésből. A kukorica, szőlő csupán az Alföldekre néző déli lejtőn terem meg. A Tátra vidékén a búza nem, a rozs is csak gyéren terem meg; az emberek itt már leginkább árpa- vagy zabkenyeret esznek. Itt rakják hazánkban aránylag a legtöbb burgonyát, mert ez a nép legfontosabb tápláléka. Sok káposztát, lencsét, borsót termelnek, mert ezek jól állják a hideget. Alsóruhákat kenderből vagy lenből szövik.

A hegyeket rétek, lombos és fenyőerdők fedik. Az erdők fája az Északnyugati-Felvidék legértékesebb kincse. Télen kivágják a fát, zsindellyé, léccé, deszkává dolgozzák fel és letutajozzák a Vágon vagy a Garamon. A gazdag faanyag lendítette fel a Felvidék gyáriparát.

A magasabb tájakon, az ú. n. havasokon, a fenyvesek is megfogynak, csak törpefenyők vagy bokrok nőnek a sziklás hegyoldalakon, utánuk pedig zöldelő havasi rétek, legelők következnek. Kora tavasszal felhajtják ide a szarvasmarhákat, a juhokat, a kecskéket és késő őszig itt maradnak. A havasi juhászat főbb termékei: a gyapjú, a lipitói túró és a sajt.

A havasi legelőket kopár sziklavidék követi, ahol ritkán találunk egyebet mohánál és szegényes zuzmónál.

Az Északnyugati-Felvidéken fontos kereseti ág a bányászat. A hegyek mélyéből felhozott érceket zúzóokban összetörik és kohókban megolvasztják. A kiolvasztott fémet azután a gyárak feldolgozzák. A folyók völgye tele van gyártelepekkel. Sok gazdasági gépet, vasutat, gazdasági eszközt, ú. m. kaszát, kapát, ásót, szeget, kést, továbbá papirost és posztót gyártanak.

Ezek az anyagok hiányzanak az Alföldeken, viszont itt fent északon nem terem elég gabona, ezért a két vidék, az Alföld és a Felvidék cserél egymás terméséből;

egyik sem nélkülözheti a másik természetét. Az Alföldnek kell a Felvidék fája, szene, posztója, a Felvidéknek pedig az Alföld gabonája.

1. **Nyitra vármegye** déli része a Kis-Alföldre esik. Székhelye *Nyitra*, a Nyitra folyó partján. *Nagysurányban* van hazánk egyik legnagyobb cukorgyára. *Pöstyén* híres gyógyító meleg forrásait egész Európában ismerik.

2. **Bars vármegye** a Garam mentén terül el és lenyúlik a Kis-Alföldre. Északi része erdős, sok bányája is van. Székhelye *Aranyosmarót*, a Zsitva mellett. *Léva* élénk síkvidéki kereskedőváros. *Körmöcbánya* arany- és ezüsbányái régen kimerültek, pénzverője még a legutóbbi időkben is híres volt.

3. **Trencsén vármegyét** a Vág szeli ketté. Székhelye *Trencsén*; mészkőszirten épült vára Csák Máté birtoka volt. *Trencsénteplic* látogatott fürdőhely. *Zsolnán* van az ország legnagyobb posztógyára. Itt igen fontos vasuti vonalak futnak össze.

4. **Túróc vármegye** a Túróc patak mentén terül el. Székhelye *Túrócszentmárton*. A megye legfontosabb helye *Ruttká*, nagyforgalmú vasuti csomópont.

5. **Árva vármegye** a Felvidék legszegényebb megyéje, az Árva folyó mentén fekszik. Székhelye *Alsókubin*. *Árvaváralja* gyönyörű romjait sok turista keresi fel.

6. **Liptó vármegye** a Vág forrásvidékén fekszik, a Magas- és az Alacsony-Tátra között. Székhelye *Liptó-szentmiklós*, börgyárakkal. *Rózsahegynek* szövő-, gyújtó- és papirgyárai vannak.

A Magas-Tátra egyik legnagyobb természeti szépsége a *Szentiványi Csorba-tó*; fogaskerekű vasút visz fel hozzá Csorba állomásra.

7. **Szepes vármegye** lakói többnyire szászok. Székhelye *Lőcse*. Sok benne a régi épület. *Poprád* konzervgyáráról, *Késmárk* vászonszövő-iparáról nevezetes. Itt van eltemetve Thököly Imre, magyar szabadsághős. A Magas-Tátra lábát koszorúként övezik hazánk legszébb fürdőhelyei, a három *Tátrafüred*, *Tátralomnic* stb.

Korompa, a Hernád völgyében, vasgyáráról, *Gölnicbánya* pedig rézbányájáról nevezetes.

8. **Abauj-Torna vármegye** az Északnyugati- és az Északkeleti-Felvidék érintkező területén fekszik. Székhelye *Kassa*, a Felvidék legjelentékenyebb városa, a Hernád mentén, az Alföld és a Felvidék kereskedelmének közvetítője. Régi székesegyházában pihennek nagy fejedelmünknek, II. Rákóczi Ferencnek hamvai.

Mecenzéfen kaszát, kapát, *Stószon* pedig kést gyártanak.

9. **Gömör-Kishont vármegye** északi része gazdag bányavidék, déli fele jó termőföld. Székhelye *Rimaszombat*. A dobsinai jégbarlangot és az aggteleki cseppkőbarlangot sok turista látogatja.

Rozsnyó vasbányájáról híres.

10. **Zólyom vármegyében** is sok a bánya. Gazdag vas- és rézbányái hatalmas ipart fejlesztettek ki. Székhelye *Besztercebánya*; hajlítottfa-bútorgyára nevezetes. *Zólyom*, *Zólyombrézó* és *Breznóbánya* a Garam völgyében fekszenek; vasolvasztóikban és vasgyáraikban igen sok munkás dolgozik. *Szliácsnak* híres vasasfürdője van.

11. **Hont vármegye** az Ipoly mentén terül el. Székhelye *Ipolyság*. A megye északi részén fekszik *Selmecebánya* és *Bélabánya*. Arany- és ezüstabányáik már kimerültek. A selmecebányai bányászati és erdészeti akadémia Sopronba menekült.

12. **Nógrád vármegye** székhelye *Balassagyarmat*, a Cserháttól északra az Ipoly mellett. *Losoncon*, *Gácson* nagyon jó posztót gyártanak. *Salgótarjánban* vannak az Északnyugati-Felvidék leggazdagabb barnaszén bányái.

13. **Heves vármegye** északi részét a Mátra ágazza be, déli része Alföld. Székhelye *Eger*, a Bükk-hegység alján, az Eger patak mellett. Eger vára a török időkben a hegyek közé vezető utak öre volt. Vitéz kapitánya, Dobó István, katonái és a dicső egri nők segítségével hősiesen védte meg a túlnyomó török haddal szemben.

Egernek és a Mátra alján elterülő *Gyöngyösnek* híres bortermelő vidéke van. *Parád* kénes vizét, fürdőjét és üveghutájából kikerülő készítményeit az egész ország kedveli. *Verpelét* dohányja, *Heves* és *Csány* dinnyéje híres.

14. **Borsod vármegye** a Bükk-hegység és a Sajó

mentén terül el. Déli fele az Alföldhöz tartozik. Székhelye *Miskolc*, az Alföld és a hegyvidék szélén, több fontos kereskedelmi útvonal találkozásánál. A közelében fekvő *Diósgyőr* vasgyárában vasuti síneket, kerekeket, vashidakat stb. gyártanak. Papirosgyártása is híres. *Muhihoz* a tatárjárás szomorú emléke fűződik. *Mezőkövesd* lakói a matyók. Hímzett varrottasaikat a külföldön is ismerik. Északi határán van csonka hazánk egyetlen vasbányája, *Rudabánya*.

5. Az Északkeleti-Felvidék.

Öt vármegye terül el rajta, ezek mind a határig nyúlnak. Sáros és Máramaros kivételével mindnek van egy kis síksági, alföldi területe.

Időjárása enyhébb mint az Északnyugati-Felvidéké, mert az Alföld mélyen benyúlik a hegyek közé; a határon azonban, pl. a Máramarosi havasok vidékén, főleg télen, igen zord. A tengerpartot kivéve, itt esik a legtöbb eső hazánkban.

Legtermékenyebb k a völgyek, melyeknek talaját a folyók hordaléka szolgáltatta. A szántóföld kevés. A folyóvölgyekben még megterem a rozs, a magasabb vidékeken azonban a zab, meg a burgonya a főtermény. Az Alföld felé néző hegyek déli lejtőin jó bor és sok gyümölcs, alma, szilva, dió terem. A hegyek oldalait gazdag tölgy-, bükk- és fenyőerdők borítják. A kivágott fát a Tiszán tutajozzák le. A Gutin-hegységben arany- és ezüstbányák, Máramarosban pedig gazdag kősótelepek vannak.

A lakosság túlnyomóan *rutén*; Sáros felé *tótok*, a Tisza mentén pedig *oláhok* laknak. A *magyarok* a hegyvidék szélén, a legtermékenyebb területen telepedtek le.

A népesség főfoglalkozása az erdőgazdaság és a faipar. Annyi itt a fa, hogy a házakat, sőt sok helyen még a templomokat is abból építik.

Nagyobb városokat csakis az Alföld szélén találunk.

1. **Sáros vármegye** az Erdős-Kárpátok vidékére esik. Lakói nagyobbrészt tótok. Székhelye *Eperjes*, a Lengyelországba vezető utak mentén; régi kereskedőváros. Kö-

zelében *Vörösvágáson*, nemes opált bányásznak. *Bártfa*, híres fürdőhely.

2. **Zemplén vármegyét** a Bodrog és mellékfolyói öntözik. Székhelye *Sátoraljujhely*. *Sárospatak* a Bodrog mellett, Rákóczi váráról és ősi református főiskolájáról nevezetes.

Szerencsen nagy cukorgyár van. A közelben terül el hazánk leghíresebb bortermelő vidéke, a *Tokaj-Hegyalja*; nevezetesebb községei *Tokaj*, *Mád*, *Tálya*, *Tolesva* és az abaujmegyei *Abaujszántó*.

3. **Ung vármegye** az Ung folyó vidékére esik. Székhelye *Ungvár*, a hegyvidék szélén.

4. **Bereg vármegyén** a Latorca folyik végig. Székhelye *Beregszász*, az Alföld szélén.

5. **Máramaros vármegye** a Tisza forrásvidékén terül el. Több mint a fele erdőség. Székhelye *Máramarossziget*. Lakói fával és sóval kereskednek. *Aknaszlatina*, *Rónaszék* és *Aknasuhatag* sóbányáikról híresek.

6. A Délkeleti-Felvidék.

Tizenhét vármegye fekszik ezen a vidéken, tehát több mint az Alföldön, pedig az jóval nagyobb.

Az Erdélyi-medence belseje igen száraz, kevés esőt kap, mert a körülvevő párkányhegységek külső oldalán esik le a csapadék. A Bihar nyugati oldalának a csapadéka az 1200 mm-t is meghaladja, viszont a medence belsejében, a Mezőségen, sokszor alig esik 500 mm csapadék, tehát kevesebb mint az Alföldön. *A legtöbb eső júniusban esik*. Ősszel legállandóbb az időjárás. Hidegebb a tele és melegebb a nyara, mint a Nagy-Alföldé, tehát nagyon szélsőséges időjárása van.

De nemcsak ezért, hanem amiatt sem igen alkalmas a földművelésre, mert a földet borító agyag sem valami termékeny, *a mellett még rosszul is művelik a földet*. A lakosság táplálékát még megtermi, de kivitelre nem igen jut belőle.

Főleg kukoricát termelnek. A szegény nép *puliszkán él*; ezt *kukoricából* készítik. A termékenyebb völgyekben

megterem a búza, a rozs, az árpa és a burgonya. A Maros és a Küküllők mentén virágzik a szőlőművelés.

A Délkeleti-Felvidék hazánk legerdősebb vidéke. Innen származik a régi neve is: Erdély. Az erdei patakok sok fűrészmalmost hajtanak. A folyókon pedig tutajok viszik lefelé a kivágott szálfákat.

Sok itt a *havasi legelő*, vagyis a *polyana*, ezért az *állattenyésztés jóval nagyobb, mint a földművelés*. A fehérszőrű, erdélyi fajtájú szarvasmarhának jó híre van. Sehol sincs hazánkban annyi bivaly, mint itt. A ló kevés, de annál több a juh. A legszegényebb oláhnak is megvan a maga juha vagy kecskéje.

Erdély Európa legelső *aranytermő* vidéke. Már a rómaiak művelték az erdélyi aranybányákat. *Ezüstöt, rezet és ólmot* is hoznak ki a föld mélyéből. Legfontosabb a *vasbányászata*. A hunyadi és a krassószörényi hegyvidék tele van vas- és rézércekkel. A vasércек közelében kiváló minőségű szenet is bányásznak, melyre a vas kiolvasztásánál van szükség.

A sóbányavidékek köralakban húzódnak végig az Erdélyi-medence peremén. Ilyenek: Désakna, Marosújvár, Torda, Vízakna, Parajd, Szováta.

A kis- és háziipar jobban el van terjedve, mint az Alföldön. A háziiparban főleg a székelyek ügyeskednek. Díszes faragásokat készítenek fából, ruhájukat szépen kihímezik, kivarrják. Majdnem minden falu népe maga szövö a ruhájához szükséges vásznat.

A *posztó- és bőrgyártást* a gazdag állattenyésztés virágoztatta fel. Ez a vidék olyan árúkat termel tehát, melyek hiányoznak az Alföldön, ezzel szemben Erdély rászorul az Alföld gabonájára és élelmiszerére.

1. **Szilágy vármegye** északnyugati lapályos részén búzát, a dombos helyeken gyümölcsöt termelnek. Szék-helye *Zilah*.

2. **Szolnok-Doboka vármegye** vidéke nagyobb részt dombos. A megye székhelyénél, *Désnél*, egyesül a Kis-Szamos a Nagy-Szamossal. *Désaknán* sóbánya van. *Szamosújváron* él hazánkban a legtöbb örmény.

3. **Beszterce-Naszód vármegye** a Radnai-havasoktól

délre terül el. Székhelye *Beszterce*; szász anyanyelvű lakói egyes kereskedők. *Óradnán* ólom- és ezüstbányák vannak.

A székely vármegyék a Hargita körül terülnek el: Maros, Torda, Csík, Udvarhely és Háromszék.

4. **Maros-Torda vármegyét** a Maros vize öntözi. Székhelye *Marosvásárhely*, a Székelyföld legnagyobb városa. A Székelyföld *Szovátánál* kezdődik, sósfürdője hazánk egyik legbámulatosabb természeti szépsége. A sósziklák itt a föld felszínére emelkedtek.

5. **Csík vármegye** a Hargitától keletre, az Olt és a Maros vidékén fekszik. Székhelye *CsíkSZEREDA*. A Hargita alján, *Tusnádon*, szénsavas és vasas források vannak. A Hargita egyik régen kialudt vulkánjának kráterében (tölcsérében) ragyog a csodaszép *Szent Anna-tó*. A megye északi részében van Erdély egyik leghíresebb fürdője, *Borszék*, ahonnét évente több millió palack ásványvizet, ú. n. borvizet küldenek szét a külföldre.

6. **Udvarhely vármegyét** a Nagy-Küküllő öntözi. Lakói tisztára székelyek; jórészt unitárius vallásúak. Székhelye *Székelyudvarhely*. Északi részén fekszik *Korond*, fazekasairól és vasasfürdőjéről nevezetes, továbbá a sóhegyeiről híres *Parajd*.

7. **Háromszék vármegye** hazánk délkeleti sarkában fekszik. Székhelye *Sepsziszentgyörgy*. Múzeumában őrzik a Székelyföld természeti ritkaságait. A háromszéki lapály központja *Kézdivásárhely*.

A háromszéki medence vidékein még ma is láthatjuk a régi kialudt vulkánok utóhatásait. *Málnáson* és *Előpatakon* gyógyító és savanyúvizes források fakadnak, *Kovácsnán* és az *Alsótorja* melletti *Büdöshegy* oldalában, az ú. n. *Torjai Büdösbarlangban*, mérges gázok szállnak fel a föld mélyéből.

8. **Brassó vármegye** déli fele hegyes, északi része, a Barcaság, lapályos; székhelye *Brassó*, a Délkeleti-Felvidék második városa és kereskedőhelye, mert itt visz át Romániába a legfontosabb útvonal; cukor-, szesz-, főleg pedig posztógyártása igen fejlett.

9. **Fogaras vármegye** az Olt mentén húzódik végig; székhelye *Fogaras*.

10. **Szeben vármegye** székhelye *Nagyszeben*, a Vöröstoronyi-szorossal szemben. Az erdélyi szászok művelődési központja. A szászok Brassó, Szeben és Küküllő vármegyében laknak.

11. **Hunyad vármegyét** kettészeli a Maros. Északi része az aranyban gazdag Erdélyi Érchegység, déli felén a hegyekben vasat, a medencékben pedig szenet bányásznak. Székhelye *Déva*. A megye északi részén aranybányák vannak. Ilyenek *Brád* és *Kőrösbánya*. *Gyalár* vasbányáiról, *Petrozsény* pedig szénbányáiról nevezetes. *Vajdahunyadon*, ahol még áll a Hunyadiak ősi vára, a környék vasérceit dolgozzák fel.

12. **Krassó-Szörény vármegye** a Maros és az Alduna között terül el. Hegyei tele vannak vassal és szénnel. Székhelye *Lugos*, a Temes völgyében. *Stájerlakaninának* vas- és kőszénbányái, *Resicabányának* pedig vasgyárai vannak. *Orsova* dunai kikötő Magyarország és Románia határán.

Az Erdélyi-medence területére öt vármegye esik. Magukba foglalják a Mezőséget és a küküllőmenti dombvidéket.

13. **Nagyküküllő vármegyét** délen az Olt, északon pedig a Nagy-küküllő mossa. Székhelye *Segesvár*; közelében esett el 1849-ben halhatatlan költőnk, Petőfi Sándor. *Medgyes* környékén a szász lakosság jó bort termel.

14. **Kisküküllő vármegye** a legkisebb megye Erdélyben. Székhelye *Dicsőszentmárton*.

15. **Alsó-Fehér vármegyét** a Maros hasítja ketté. Nyugati részét az Erdélyi-Érchegység borítja. Székhelye *Nagyenyed*; református főiskoláját még Bethlen Gábor alapította. Népesebb város *Gyulafehérvár*; ide temetkeztek az erdélyi fejedelmek. *Marosújvár* sóbányájáról, *Abrudbánya*, *Verespatak*, *Zalatna* arany- és ezüstabányáikról nevezetesek. A Maros mellett *Alvinc* közelében van a híres *Kenyérmező*, ahol Kinizsi és Báthory fényes győzelmet arattak a törökökön.

16. **Torda-Aranyos vármegye** legnagyobb része az Aranyos folyó völgyében fekszik. Székhelye *Torda*, az Aranyos mellett, a Mezőség peremén. Sóbányájáról, meg

a mellette levő Tordai-hasadékról híres. *Torockó* lakói valamikor vasat olvasztottak, ma festői népviseletükről nevezeteseek.

17. **Kolozs vármegye** a Bihartól a Kis-Szamos mentén behatol a Mezőségbe. Székhelye *Kolozsvár*, a régi Erdély fővárosa. Itt született igazságos Mátyás királyunk. Budapest után hazánk legműveltebb városa; egyeteme Szegedre menekült. *Bánffyhunyard környékén, Kalotaszegen*, pompás varrottasokban jár a nép. A Mezőségen van *Kis- és Nagysármás*, ahol Erdély leggazdagabb földgázforrásai fakadnak.

7. Horvát-Szlavonország.

Hazánk e társországában nyolc vármegye van. A tengerparton helyezkedik el a Karszt, a Kis- és Nagy-Kapella, meg a Velebit. Ezek a hegyek mészkőből állának és tele vannak repedésekkel, barlangokkal; a víz eltűnik rajtuk. Ez a víztelenség akadálya a földművelésnek, kopasz majdnem az egész vidék.

A Dráva és a Száva között a Dunántúl hegyeihez hasonló hegyeket találunk. Az Alpok nyúlványai a Macelj, az Iváncsica, a Szljeme és az Uszkok. A többiek a Mecsekhez hasonló szigethegyek, ilyenek: a Biló, a Papuk és a Fruskagóra.

A tengerparton nagyon sok eső esik, a legtöbb ősszel. A Dráva—Száva közti vidék éghajlata a Dunántúléhoz hasonlít. A tengerpart jellemző szelei a bóra és a sirokkó.

A horvát és a szerb lakosság az ország belsejében földművelésből, a tengerparton pedig hajózásból és halászatból él.

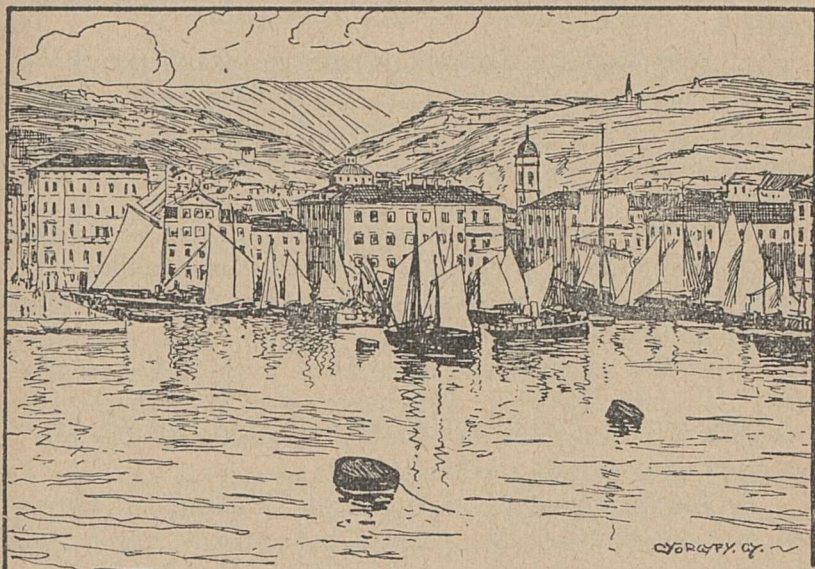
A vármegyék és székhelyeik: *Szerém vármegye* (Vukovár), *Verőce vármegye* (Eszék), *Pozsega vármegye* (Pozsega), *Belovár-Kőrös vármegye* (Belovár), *Varasd vármegye* (Varasd), *Zágráb vármegye* (Zágráb, egyszersmind Horvátország fővárosa), *Modrus-Fiume vármegye* (Ogulin), *Lika-Krbava vármegye* (Gospic).

8. Fiume város és környéke.

Igen kicsi terület. A magyar állam egyetlen kikötője volt.

* * *

Szép hazánkat a trianoni békében feldarabolták. Elvették a Kárpátok vidékét, az Alföld déli és keleti

Fiumei kikötő.

részét, a Kis-Alföld északi felét és a Dunántúl nyugati sávját. Nincs meg Horvát-Szlavonország, a tengerpart és Fiume. Északon a csehek, keleten az oláhok, délen a szerbek, nyugaton pedig az osztrákok osztozkodtak rajtunk. Fiume az olaszoké lett.

Magyarország vármegyéi ma.

Hazánkat már Árpádházi királyaink megyékre osztották fel. 63 vármegyénk volt, Horvát-Szlavonországban pedig 8. A 63 vármegyéből 29-et teljesen elvettek,

24-et részben úgy, hogy csak 10 megyénk maradt meg épségben.

A) A teljesen megmaradt vármegyék.

1. **Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye.** Székhelye, az ország fővárosa *Budapest*. Nagyobb városai: *Cegléd*, *Nagykőrös*, *Kecskemét*, *Kiskúnfélegyháza*, *Kiskőrös* a Duna—Tisza közti dombháton; *Kalocsa*, *Vác*, *Visegrád* a Duna mellett.

2. **Jász-Nagykun-Szolnok vármegye.** Székhelye *Szolnok*, a Zagyva torkolatánál. A Tisza kettévágja. Jobb partján van a Jászság, középpontja *Jászberény*; balpartján a Nagykunság, ahol *Mezőtúr*, *Karcag* a nagyobb városok.

3. **Heves vármegye.** Északi része hegyes, a Mátra borítja, déli fele sík. Székhelye *Eger*. A Mátra oldalában *Parád* és *Gyöngyös*, a síkságon *Verpelét*, *Heves*, *Csány*, *Hatvan* a fontosabb helyek.

4. **Borsod vármegye.** Északi része a Bükk-hegységre esik, déli fele síkvidék. Székhelye *Miskolc*. Közeliében *Diósgyőr*, *Ózd* vasgyárai nevezetesek. Északon *Rudabánya* egyetlen megmaradt vasbányánk.

5. **Hajdú vármegye.** Teljesen sík. Székhelye *Debrecen*, a megcsonkított Magyarország harmadik városa, a Tiszántúl legnagyobb városa. Körülötte vannak a hajdúvárosok.

6. **Békés vármegye.** A Kőrösök vidékén terül el. Lakói között sok a tót, akik a török idők után települtek le itt. Székhelye: *Gyula*. *Szarvas*, *Békéscsaba* lakói jobbra földművelők.

A másik épségben hagyott 4 vármegyénk Dunántúlra esik.

7. **Fejér vármegye.** A Vértestől a Dunáig nyúlik. Sík része a Mezőföld. Székhelye *Székesfehérvár*.

8. **Veszprém vármegye.** Nagyrésze a Bakony vidékén terül el. Sok az erdeje. Székhelye *Veszprém*. A Bakony északi lábánál *Pápa*, a Bakonyban *Herend* és *Városlőd*, a Balaton partján *Siófok* az ismertebb helyei.

9. **Tolna vármegye.** Dimbes-dombos vidékén szőlőt termelnek, állatot tenyésztenek. Székhelye *Szekszárd*.

10. **Somogy vármegye.** A Dunántúl legnagyobb, legmagyarabb megyéje. Hepe-hupás területén sok cukorrépa, kukorica terem, számtalan sertés és juh legel. Székhelye *Kaposvár*. A Balaton somogyi oldalán fürdőhelyek sorakoznak egymás mellé.

B) Megcsonkított vármegyék.

A megcsonkítás nem egyformán érte vármegyéinket. Ellenségeink ugyanis nem nézték a természetadta határokat, mert akkor nem csonkíthattak volna meg bennünket, hanem a határokat hegyen-völgyön át vezették keresztül-kasul, csakhogy minél több várost, minél több földet elvehessenek tőlünk.

A nyugati határszélen, Ausztria felé, németek is laknak. Három megyénk nyugati részét elvették, az osztrákoknak adták, amit ők «Burgerland» néven igazgatnak.

a) Az osztrákok javára megcsonkított vármegyék :

1. **Vas vármegye.** Székhelye *Szombathely*. *Kőszeg* mellett az Irottkőn át húzódik a trianoni határ. Nyugati hegyes részét kapták az osztrákok.

2. **Sopron vármegye.** Székhelye *Sopron*. *Ruszt* bortermő vidékét az osztrákoknak adták.

3. **Moson vármegyének** csak a fele maradt meg. Székhelye *Magyaróvár*.

b) A csehek javára megcsonkított vármegyéink ezek :

1. **Győr vármegye**, melynek csak kis területe került a csehek alá a Dunától északra. Székhelye *Győr*.

2. **Komárom vármegyét** a Duna kettévágja. Északi része a cseheké lett a megyeszékhellyel, *Komárommal* együtt, pedig Komáromban a várvédő szabadsághősök és Jókai szelleme magyar dicsőségről beszél.

3. **Esztergom vármegyét** is felezi a Duna. Északi sík

része a cseheké lett. Székhelye *Esztergom*. Meghagyott részén találjuk a szénbányákat.

4. **Hont vármegye.** Az Ipolytól levágott kis déli rész a mienk. A megye székhelye *Ipolyság* is megszállás alá került. *Selmebányáról* a híres bányászati és erdészeti főiskola Sopronba menekült.

5. **Nógrád vármegyében** ered az Ipoly. Jó darabig az Ipoly mentén vonul a határ. Székhelye *Balassagyarmat*. *Losonc*, *Gács* gyárai elvesztek, de *Salgótarján* bányái, gyárai megmaradtak.

6. **Gömör-Kishont vármegye** délkeleti felén vonul a határ. Csupán *Aggtelek* maradt a mienk. A megye többi része, a székvárossal, *Rimaszombattal*, a tőle északra eső vasbányákkal és gyárakkal együtt a csehek alá került.

7. **Abauj-Torna vármegye** közepét hasítja a trianoni határ, mert így elszakíthatta tőlünk a megye székhelyét, a kurucok városát, *Kassát*, ahol dicsőséges vezérlő fejedelmünk, II. Rákóczi Ferenc hamvai pihennek.

8. **Zemplén vármegye** székhelye *Sátoraljaújhely*. A város mellett vonul a trianoni határ. *Sárospatak*, a Tokaj-Hegyaljai borvidék magyar kézen maradt.

9. **Bereg vármegye** hegyes részét megszállották a csehek, a megye székhelyével, *Beregszásszal* és *Munkácsal* együtt.

10. **Szabolcs vármegyének** csak egy kis csücskjét vágta le a Trianoni határ a Tisza jobb partján. A megye többi része a miénk. Székhelye *Nyíregyháza*.

c) Az oláhok javára megcsonkított megyék:

1. **Szatmár vármegye** keleti nagyobb részét leszakította a trianoni határ. Oláh uralom alá került a megye székhelye, *Nagykároly* és a többi nagyváros: *Szatmárnémeti*, *Nagybánya*, *Felsőbánya*.

2. **Bihar vármegye** legnagyobb részét szintén elvették. Odakerült a vármegye székhelye, *Nagyvárad*, Szent László városa és Arany János szülővárosa, *Nagy-szalonta*.

3. **Arad vármegyéből** parányi rész maradt meg. El-

veszett a megye székhelye, *Arad*, amelyet pedig a 13 aradi szabadsághős a vértanuk városává tett.

4. **Csanád vármegye** legnagyobb részét meghagyták. Megmaradt a megye székhelye, *Makó*.

5. **Torontál vármegyének** csak északi kis sávja maradt nálunk. A többi részén az oláhok meg a szerbek osztzkodnak.

d) A szerbek javára megcsonkított vármegyék:

1. **Torontál vármegye** legnagyobb része a szerbeké lett. Az övük a megye székhelye, *Nagybecskerek*, azután *Pancsova*, *Nagykikinda* is.

2. **Csongrád vármegyéből** parányi részt veszítettünk el. *Szeged*, *Hódmezővásárhely*, *Csongrád* és a megye székhelye *Szentes*, mind megmaradtak.

3. **Bács-Bodrog vármegyéből** csak *Baját* és vidékét hagyták meg. A Bácska legnagyobb része elveszett. A megye székhelye, *Zombor*, azután *Szabadka*, *Ujvidék* mind szerb uralom alá kerültek.

Dunántúlról 3 megyéből kaptak egy-egy részt a szerbek.

4. **Baranya vármegye** csúcsát a Duna-Dráva szögletében levágták, ahol róm. kath. vallású szerbek, ú. n. *sokácok* élnek. A megye székhelye *Pécs*, azután a gyászos emlékü *Mohács* a miénk.

5. **Zala vármegyéből** a Muraköz, *Csáktornya* vidéke és *Alsólendva* környéke került szerb kézre. E megye székhelye, *Zalaegerszeg*, legnagyobb városa *Nagykanizsa*.

C) Idegen uralom alá került vármegyék.

a) Cseh uralom alá került vármegyék.

1. **Pozsony vármegye** székhelye *Pozsony*, amely századokon át koronázó és fővárosunk volt.

2. **Nyitra vármegye** székhelye *Nyitra*. Sík részén sok árpa és cukorrépa terem.

3. **Trencsén vármegyét** a Vág szeli. Székhelye *Trencsén*.

4. **Turóc vármegye** a Turóc mentén fekszik. Székhelye *Turócszentmárton*.

5. **Bars vármegye** a Garam két oldalán terül el. Székhelye *Aranyosmarót*. Nagyobb város nála északon *Körmöcbánya*, délen pedig *Léva*.

6. **Zólyom vármegye** az Alacsony-Tátrától délre fekszik a Garam mellett. Székhelye *Besztercebánya*.

7. **Liptó vármegye** az Alacsony- és Magas-Tátra között. Székhelye *Liptószentmiklós*.

8. **Árva megye** az Árva mentén húzódik. Székhelye *Alsókubin*.

9. **Szepes vármegye** a Tátrák és a Branyiszkói hegység vidékét tölti ki. Lakói a szepesi szászok (zipszerek). Székhelye *Lőcse*, tele van régi emlékekkel. *Igló*, *Késmárk* a régi magyar élet hirdetői.

10. **Sáros vármegye** székhelye *Eperjes* a Tarca mellett, az Erdős-Kárpátoktól délre.

11. **Ung vármegye** székhelye *Ungvár* az Ung folyócskánál.

12. **Ugocsa vármegye** északi része a cseheké, a megye székhelyével, *Nagyszőlőssel*. Déli fele a románoké.

13. **Máramaros vármegye** nagyobbik része, a Tiszától északra szintén a cseheké, de a déli fele *Máramarosszigettel* együtt a románoké.

Hazánk testéből a cseheknek juttatott terület jóval nagyobb, mint maga Csehország. Közel 4 millió ember él rajta. A magyar uralom alatt keletkezett nagy gyárak lassan mind tönkremennek, mert a csehek tönkreteszik őket.

b) Oláh uralom alá került vármegyék:

1. **Ugocsa vármegye** déli fele.

2. **Máramaros vármegyének** szintén a déli része a megye székhelyével, *Máramarosszigettel* együtt. Ide esnek *Rónaszék* és *Akna Sugatag* sóbányák a kis Iza folyó völgyében.

A Szamos mentén vannak :

3. **Beszterce-Naszód vármegye** a Radnai-havasok alján, a Nagy-Szamos forrásvidékén. Székhelye *Beszterce*. A megyében sok a szász.

4. **Szolnok-Doboka vármegye** székhelye *Dés*, a Kis- és Nagy-Szamos egyesülésénél fekszik. Közelében *Dés-aknán* sót bányásznak.

5. **Kolozs vármegye** a Bihartól a Mezőségig nyúlik. Székhelye *Kolozsvár*, Mátyás király szülővárosa. Szobra a város főterén magyar munka. A város minden régi háza a dicső magyar multnak emléke. *Bánffjshunyud* környékét tiszta magyarság lakja.

6. **Szilágy vármegye** a lángoló hazafiságú Wesselényi Miklós szülőföldje. Székhelye *Zilah*.

Az Olt mentén fekszenek :

7. **Csik vármegye** a Hargita és a Csiki-havasok között. A megyében kevés a szántóföld. Tiszta székely lakói állattenyésztésből és a hatalmas erdőségekből élnek. Székhelye: *Csikszereda*. *Tusnád*, *Borszék* híres fürdők.

8. **Háromszék vármegyét** is székelyek lakják. Termékenyebb Csik megyénél. Székhelye *Sepsiszentgyörgy*. A megye tele van fürdővel és ásványvízforrással. Ezt mind a már kialudt vulkán, a Hargita okozza.

9. **Brassó vármegye** kis területén sűrű a népesség, mert termékeny a földje, ahol a Barcaságon a magyar és szász lakosság minden talpalatnyi helyet megművel. Sokat is termelnek. Székhelye *Brassó*.

10. **Fogarás vármegye** a Fogarasi-havasok és az Olt folyó között. Havasain pásztorkodás folyik. Székhelye *Fogarás*.

11. **Szeben vármegye** déli felén megy ki az Olt hazánkból a Szebeni- és Fogarasi-havasok között, a Vöröstoronyi-szoroson keresztül. Székhelye *Nagyszeben*, a szászok művelődési központja.

A Maros mentén találjuk a következő megyéket :

12. **Maros-Torda vármegye** közepén hömpölyög a Maros. Lakóinak legnagyobb része magyar, székely. Székhelye *Marosvásárhely*. *Szováta* felmelegedő sóstavairól nevezetes.

13. **Torda-Aranyos vármegye** déli felén kanyarog a Maros. Itt ömlik bele a Biharból jövő Aranyos. Székhelye *Torda*.

14. **Alsó-Fehér vármegyét** kettévágja a Maros. Székhelye *Nagyenyed*. Úgy Nagyenyeden, mint *Gyulafehérváron* minden porszem a magyarokról beszél. A régi nagy fejedelmek emlékei, sírjai azt hirdetik, hogy magyar az a föld, habár oláhok vannak is most ottan.

15. **Kis-Küküllő vármegye** székhelye *Dicsőszentmárton* a Kis-Küküllő mellett.

16. **Nagy-Küküllő vármegyét** jórészt szászok lakják. Székhelye *Segesvár* a Nagy-Küküllő mellett.

17. **Udvarhely vármegyét** székelyek lakják. Székhelye *Székelyudvarhely* a Nagy-Küküllőnél.

18. **Hunyad vármegyét** kettévágja a Maros. Északi részén az aranyat és ezüstöt termő Erdélyi-Érchegységet találjuk, délen pedig vasban és szénben bővelkedő hegyek és medencék vannak. Székhelye *Déva* a Maros partján.

19. **Krassó-Szörény vármegye** a Marostól a Dunáig terjed. A lakosság, mivel kevés a megye szántóföldje, inkább állattenyésztésből és bányászatból él. Székhelye *Lugos* a Temes mellett. Déli hegyes része tele van vassal és szénnel.

20. **Temes vármegye** is a Marostól a Dunáig nyúlik. Legnagyobb része, a megye székhelyével, *Temesvárral* együtt az oláhoké, déli sarkát, ahol *Versec* és *Fehértemplom* fekszik, már a szerbek kapták. A hős Losonczy István emléke azonban ott lebeg Temesvár felett, jelölül annak, hogy nem oláhok és szerbek, hanem magyarok védték Temesvár várát a törökök ellen.

21. **Torontál vármegye** keleti sávja szintén az oláhoké. *A magyar föld egyharmada, tehát sokkal nagyobb terület,*

mint amekkora egész Románia volt a világháború előtt, oláh kézre jutott. Ezzel az ezeréves magyar területtel töméntelen gazdagság és több mint ötmillió magyar lélek került oláh fennhatóság alá.

* * *

Megcsonkított hazánkban a csonka vármegyékből néhányat egyesítettek. Így az egyesített Győr-, Moson-, Pozsony vármegyék székhelye **Győr**; Komárom- és Esztergom vármegyéké: **Esztergom**; Nógrád- és Hont vármegyéké: **Balassagyarmat**; Borsod- és Gömör-Kishont vármegyéké: **Miskolc**; Szatmár-, Ugocsa-, Bereg vármegyéké: **Mátészalka**; Szabolcs-, Ung vármegyéké: **Nyíregyháza**; Csanád-, Arad-, Torontál vármegyéké: **Makó**. Csonka hazánk vármegyéinek száma ma 25.

Európa országai.

I. Közép-Európa.

1. Ausztria.

Ausztria azelőtt hatalmas birodalom volt, de a világháború végén széthullott, sok tartományát elvették.

Felszínét az *Alpok* láncai borítják, amelyek egyes helyeken olyan magasak, hogy állandóan hó borítja őket. Legnagyobb folyója a *Duna*, amely a szomszédos Németországban ered, Ausztrián át folyik, úgy ér Magyarországra. A Duna mellékfolyói Ausztriában az Alpokban erednek, ahol bő az esőzés, sok a hó, mivel az Alpok magas gerincei felfogják a tengerekről jövő, esőt hozó felhőket. Ezért nemcsak sok patakot, hanem hatalmas erdőket és gyönyörű havasi leelőket is találunk az Alpokban.

A patakok, folyók, zuhatagokat alkotva rohannak le a Duna felé, ezért ipari célokra, gépek hajtására használják fel őket. Mikor így vízi úton, a víz esését felhasználva, fejlesztik az elektromosságot, akkor azt mondják, hogy «fehér szénnel» hozták azt létre.

Ausztria területének csak egynegyede művelhető, mivel felszíne hegyes, sok a terméketlen terület, azután az erdőség. A szántóföldeken is inkább takarmányt termelnek a hűvös éghajlat alatt, nem pedig gabonát, ezért az osztrák föld felét sem látja el lakóinak gabonával. A gabona legnagyobb részét külföldön, rendszeren nálunk vásárolja. Az Alpok havasi legelői főleg szarvasmarhatenyésztésre alkalmasak. Híresek a stájer lovak is. Az erdős vidékeken faiparból él a lakosság. Szene ugyan nincs, azt külföldön vásárolja, de annál gazdagabbak

vasbányái. Ezért nagyon fejlett a *vasipara*, meg a szövőipara. Iparcikkeit külföldre adja el. Sokat vásárolunk tőle mi is, főleg kötött és szövött árúkat.

Lakói majdnem tisztán németek.

Ausztria több tartományból áll. *Alsó-Ausztria* és az egész ország fővárosa *Bécs* (Wien), a Duna partján, Ausztria gyáripari és kereskedelmi középpontja. Középe a Belváros a Szent István-templommal. A régi várfalak helyén, amelyek valaha Bécsset védték az ellenség ellen, széles utcák, körutak épültek. *Felső-Ausztria* székhelye *Linz*. *Steyr* gépgyáraiban, vasöntőműhelyeiben dolgozzák fel a szomszédos Stájerországban bányászott vasércet.

Salzburgban sok a sóbánya, innen kapta a nevét is. Székhelye *Salzburg*. *Tirol* lakói hegyipásztorok. Székhelye *Innsbruck*. *Karinthia* a Dráva mentén terül el. Főhelye *Klagenfurt*.

Stájerországban sok vasércet és kevés szenet is bányásznak. Fővárosa *Graz*, a *Mura* mellett.

2. Csehszlovákia.

Három tartományból áll: Cseh- és Morvaországból, meg Sziléziából. A trianoni béke cseh uralom alá juttatta az Északnyugati- és Északkeleti-Felvidék legnagyobb részét hazánkból is.

Felszíne hegyes. Hegyei tele vannak szénnel, vassal, ezüsttel, porcellánfölddel, éppen ezért lakói inkább iparból, mint földművelésből élnek. Erdeje is sok van. *Inkább ipari növényeket*: cukorrépát, árpát, komlót, lent *termel*, mint gabonaféléket. Ezért a termelt gabona nem elégséges a sűrű lakosságának, *kenyérmagvakat és zsírt tőlünk vásárol*. Csehszlovákia tehát nem földművelő, hanem iparos állam, mivel lakóinak több mint a fele iparból él. Ipara messze felülmúlja hazánkét, különösen azóta, amióta Felsőmagyarországot megszállotta. Posztót, vásznat, üveget, porcellánt vásárolunk tőle.

Fővárosa *Prága* (Praha), a *Moldva* folyó mellett. Csehország második városa *Pilsen*, világhírű sörgyártás-

sal, gazdag kőszéntelepekkel. *Rumburg*ban vásznat szőnek, *Reichenbergben* posztót gyártanak. *Karlsbad*, *Marienbad*, világhírű gyógyfürdőhelyek.

Morvaország síkságán cukorrépa, len terem, a környező hegyvidéken erdőségek és legelők vannak, ahol a juhászat a legfontosabb foglalkozás, azért fejlődött ki annyira a posztószövése.

Fővárosa *Brünn*, 100-nál több posztógyárral.

Sziléziában gazdag kőszénbányák vannak. Lakói leginkább iparral foglalkoznak e miatt. Fővárosa *Troppau*.

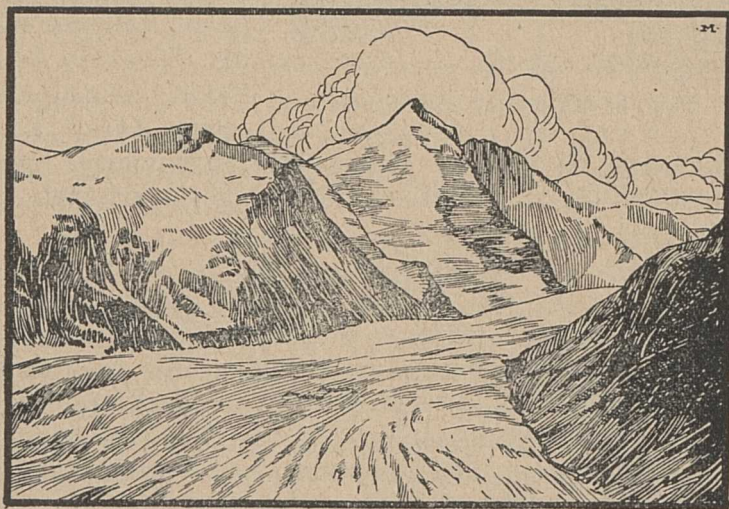
3. Svájc.

Európa legmagasabban fekvő országa. Ausztriától nyugatra, az *Alpok* és a *Jurahegység* között terül el. Szárazföldi ország Svájc is, akár Ausztria és Csehszlovákia, mivel nincs tengerpartja. Az Alpok néhol olyan magasra emelkednek, hogy némely részükön még nyáron sem olvad el a hó, sőt eső sem esik, hanem mindig csak hó. Az egymásra halmozódott hótömegek azután a meredek hegyoldalakon, hegylejtőkön megcsúsznak, legördülnek, akár nálunk télen a havas háztetőről. Ezek a *hógörgetegek*, svájciasan lavinák, amelyek gördülés közben útjukban mindent elpusztítanak, szétlapítanak. Másutt a hó összetorlódik, összehérséltedik s lassan jéggé alakul át. Ez a hóból lett jég a *jégár*, másként glecser, amely nagyon lassan csúszik lefelé a völgyben. Útközben az útjába kerülő sziklákat letördeli, lesímítja, a letört részeket, a törmeléket leviszi magával a völgybe, ahol azután, amikor olvad és patak lesz belőle, lerakja. Svájc legtöbb folyója, így a *Rajna* és a *Rhone* is, glecserből erednek. A legtöbb tó helyét Svájcban szintén a glecserek vajták ki valaha.

Az Alpok és a Jurahegység között, az ú. n. Svájci-Felföldön, megterem a rozs, a zab, meg a burgonya, a Genfi-tó partján a szőlő, gesztenye, olajfa, de az itt termelt gabona egyáltalában nem elég a lakosságnak. Ezért *Svájc állandóan külföldön vásárolja meg kenyérét*, a leggyakrabban nálunk.

A termőterület legnagyobb részét erdők, rétek, legelők foglalják le, ahol híres a *havasi állattenyésztés*. A svájci tarka marhákat (pl. a simmenthalit) egész Európában ismerik. A mi gazdáink is sokat vásároltak itt tenyészállatoknak.

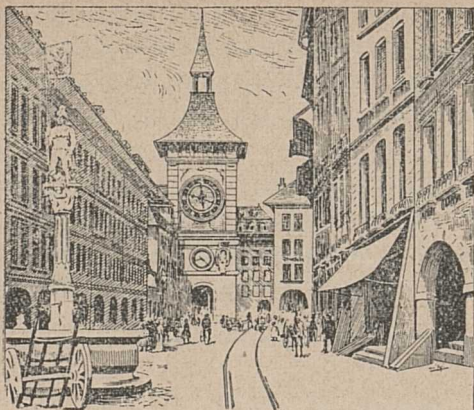
Erdeje elég van, mégis külföldön vesz fát, mert a legtöbb erdő a sziklás hegyoldalakat védelmezi, ezért nem vághatják ki, de azután a turisták is gyönyörködnek az erdős hegyvidékekben. Már pedig Svájcnak nagy

Gleccser (jégár) az Alpokban.

jövedelme van az idegenforgalomból. Nyaranta ezer és ezer ember megy Svájcba, hogy gyönyörködjék a kis ország tájképi szépségeiben.

Mivel Svájc földje alkalmatlan a földművelésre, lakói inkább iparból élnek. Szene ugyan nincs, de a svájciak pompásan ki tudják használni a folyók esésében rejlő hatalmas vízierőket. Nemcsak városaikat világítják az így nyert villamossággal, hanem gépeiket is ezzel hajtadják. Nyersanyaga: gyapotja, selyme stb. sincs Svájcban, azért olyan cikkeket gyárt, amelyeknél nem az anyag, hanem a befektetett munka adja meg a gyártmány értékét. Emiatt a németek lakta részen a szövőipar:

Bern, az órátmutató toronnyal.

sonló nevű tó mellett, pamut- és selyempiparral, gépgyártással. *Gensben* pontosan járó órákat készítenek.

pamutgyártás, selyemszövés, himzőipar, amerre franciák laknak, ott pedig az óra- és ékszeripar foglalkoztatja a legtöbb munkást.

Svájc köztársaság 25 kis államra (megyére), *kantonra* oszlik. Fővárosa *Bern*. Svájc legnagyobb városa *Zürich*, a ha-

4. Németország.

Közép-Európa legnagyobb állama. Északi része, az Északi- és Keleti-tenger partján síkság, déli határán az *Alpok* emelkednek, közepét pedig a *Német-Középhegység* takarja. A Német-Középhegység legértékesebb része a *Rajnai-Palahegység*, amelynek magasabb részeit erdő borítja. Nem is lakik rajta sok ember. Annál több ember él azonban a völgyekben, főleg a hegység északi lábánál, ahol Európa egyik legnagyobb kőszéntelepét találjuk. Azért a világ egyik leghatalmasabb iparvidéke jött itt létre.

Legnagyobb folyója a *Rajna*, amely Svájcban ered és az Északi-tengerbe ömlik. Németországban mindenütt hajózható. Az *Elbe* Csehországban ered és szintén az Északi-tengerbe siet. Németországban az *Elbe* is hajózható. Az *Odera* már a Keleti-tengerbe ömlik. Németországban ered a Fekete-erdőben (Schwarzwald) a mi *Dunánk* is. A nagyobb folyókat csatornák kötik össze.

Éghajlata majdnem olyan, mint hazánké. Az Északi-tenger partvidékén azonban nagyon enyhe az időjárás, mert a tenger itt sohasem fagy be. Németország termő-

területének körülbelül a felén mezőgazdasági növények teremnek, a többi erdő és rét. A német nép szorgalma és műveltsége Németországot Európa egyik legtöbb gabonát termelő országává tette. Tudományos alapon művelik földjeiket, műtrágyákat használnak, úgy hogy az utolsó ötven esztendő alatt megkétszerezték földjük termésének hozamát. De még így sem tudnak elegendőt termelni a sűrű lakosságnak. Minden negyedik német ember számára külföldön kell élelmiszert vásárolni. Tehát Németország mezőgazdasági cikkekből bevételre szorul, nálunk is sokat vásárol.

A kapásnövényekből *Németország termeli Európában a legtöbb burgonyát*. Nemcsak emberi tápláléknak, hanem szeszgyártásra, azután sertéshízalásra is használják. Az ipari növényekből cukorrépát, komlót (sörgyártáshoz), lent termel leginkább.

A külföldön vásárolt kenyeret könnyen kifizeti iparcikkeivel. Ipara ásványi kincsekben való gazdagságán alapszik. Németország termeli Európában a legtöbb vasat, Anglia után a legtöbb szenet. Szénbányái a Német-Középhegység északi lábánál sorakoznak. *A lakosságnak több mint a fele iparból él*, tehát a német nép elsősorban iparosnemzet. Nagy szerencséje az, hogy a szén és a vas egymás közelében fordul elő, tehát nem kell messze szállítani a kibányászott érceket és szenet. Vegyszereket, orvosságokat, festékeket, könyveket úgyszólván minden ország vásárol Németországban. Mi is sokat hozatunk onnan. A művelt magyarok majdnem mind olvasnak és írnak németül. Németországban van a legtöbb szakiskola és egyetem Európában.

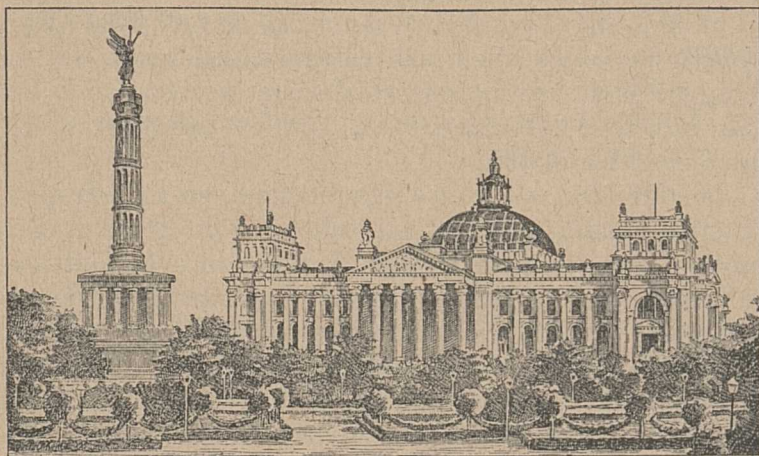
Lakói csaknem mind németek. Az evangélikusok száma nagyobb, mint a katolikusoké. Az ország lakosságának majdnem fele városokban lakik.

Németország több államból áll: Poroszország, Szászország, Bajorország stb. A birodalom ügyeit a szövetség-tanács intézi. A birodalom élén most a köztársasági elnök áll. Németország fővárosa *Berlin*. Közel háromszor akkora, mint Budapest. Szászország fővárosa *Drezda*, az Elbe mellett; Bajorországé *München*. Bajorországban

van *Augsburg* városa, Szászországban *Lipcse* (Leipzig). Itt készül a legtöbb könyv az egész világon.

A Rajna mentén *Köln* a legnagyobb város. Világhírű a kath. temploma (dom). Az Elbe torkolatánál fekszik *Hamburg*, Európa egyik első tengeri kikötője, ahol a legnagyobb tengeri hajók is kiköthetnek. Nemcsak Németországot, hanem hazánkat is Hamburg látja el gyarmatárúkkal, úgymint kávéval, teával és fűszerekkel.

Bár a világháború végén erősen megcsönkítették Németországot, gazdag vas- és szénbányászata, fejlett

A parlament palotája Berlinben.

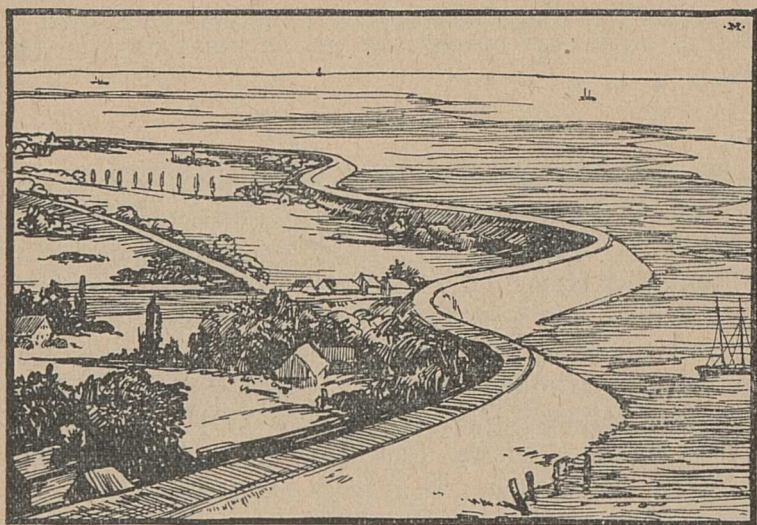
ipara és földművelése, magasfokú műveltsége miatt Európának ma is egyik leghatalmasabb állama.

5. Hollandia.

Európa legalacsonyabban fekvő országa. Földje mindenütt sík. Egyes helyeken a tenger színénél is mélyebben fekszik. Emiatt Hollandia lakói örökös küzdelmet folytatnak a tengerrel. Gátak, töltések védelmezik partjait a tenger benyomulása ellen. Országuk egyharmadát ugyanis a tengertől hódították el.

Éghajlata nedves, tengeri. Ez alatt azt értjük, hogy

a tél enyhe, a nyár pedig hűvös, mivel a tengervíz nyáron nehezebben, lassabban melegszik fel, mint a szárazföld, télen viszont lassabban hül le. Emiatt a tenger télen a hideget, nyáron pedig a meleget mérsékli. A nyugati szelek sok esőt hoznak a tengerről Hollandiába. Az uralkodó nyugati szelek hajtják a szélmalomokat is. Hollandiában tanuló papjelöltek hozták hazánkba az első szélmalomok mintáit. Nálunk régen gabonát őröltek a szélmalomok, Hollandiában azonban szivattyúkat hajtanak,

Holland partvidék.

Hatalmas töltések védik Hollandiát a tenger hullámai ellen.

hogy a földben, az árkokban levő vizet a csatornába emeljék.

Hollandia földje termékeny. Kertszerűleg kapával, öntözéssel művelik földjeiket. Zöltség- és virágkertészete világhírű. A kiszáritott tenger helyén ma tulipánok és jácintok milliói pompáznak. Legelőin, rétjein világszerte ismert jól tejelő szarvasmarhákat tenyészt (hollandi fajta tehén). Vajat, sajtot nagy mennyiségben szállít külföldre. Tengeri halászata is jelentős.

Hollandiának van a legsűrűbb csatornahálózata

Európában. Fejlett is a hajózása és a kereskedelme. Gazdagok, e mellett azonban jószívűek is. A világháború után sok szűkölködő magyar gyermeket vettek pártfogásukba a hollandusok.

Több a református, mint a katolikus, de valamennyien takarékosak, munkások, akiket a tengerrel folytatott évezredek küzdelem edzetté és kitartóvá tett. Műveltek, tudósaikból sokan világhírré tettek szert.

Fővárosa *Hága*. Legnagyobb városa *Amsterdam*. Több szigeten épült, az utcákat sok helyen hajócsatornák helyettesítik. Csatornák visznek szét belőle az országba, mert az országutak is hajócsatornák a legtöbbször.

6. Belgium.

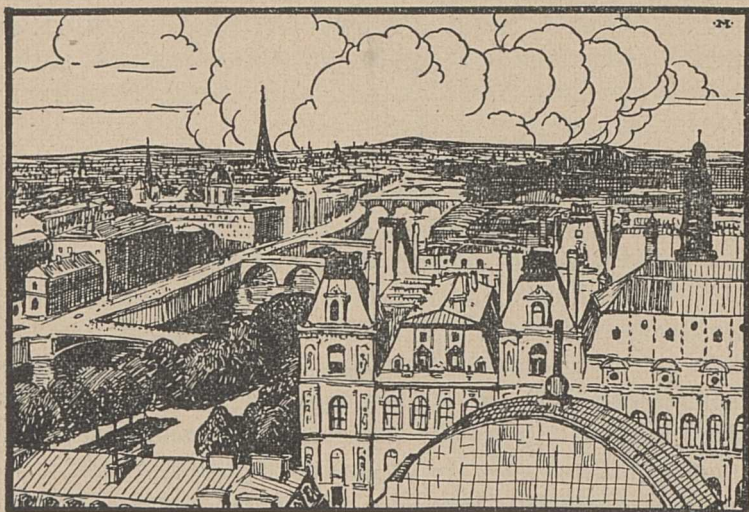
Kicsiny, de nagyon népes ország. Európa legsűrűbben lakott állama. Egy négyzetkilométerre 260 ember jut, míg nálunk csak 65. Földjeiket kertszerűleg művelik, sokat is termelnek, a termelt gabona mégsem elégséges a sűrű lakosságnak. Külföldön vásárol búzát és a sörgyártáshoz árpát. Hegyei azonban tele vannak szénnel, emiatt lakóinak majdnem kétharmada bányász, iparos és kereskedő. Gazdagságának alapja az ipar: *gép-, fegyver-, csipke-, selyem- és szövőipar*. *Belgiumnak van a legsűrűbb vasúthálózata a Földön*, mert hatalmas szomszédai mind rajta keresztül szállítják áruikat a tengerpartra.

Az iparos Belgium lakossága főleg városokban lakik. A királyság fő- és székvárosa *Bruzelles* (Brüsszel), az ország közepén fekszik. Világhírű a csipkeipara. Legforgalmasabb városa *Antwerpen*, amelynek forgalmát csak Hamburgé múlja felül a szárazföldön.

II. Nyugat-Európa.

1 Franciaország.

Az Atlanti-óceán felé eső része alföld, a Földközi-tengerre néző fele pedig hegyes vidék. Délen a *Pirének* hatalmas lánc választja el Spanyolországtól. Keleten az *Alpok* Olaszországtól, a *Jura* pedig Svájtól különíti el.

Páris. A Szajnán átvezető hidak.

Az ország közepén a *Francia-Középhegységet* találjuk. Franciaország területére esik az Alpok legmagasabb csúcsa, a *Mont-Blanc* (olvasd Mon-Blan, 4810 m magas). Ez a legmagasabb csúcs Európában.

Három nagy folyója: a *Szajna* (Seine = Szén), a *Loire* (= Loar) és a *Garonne* az Atlanti-óceánba, a Svájcban eredő *Rhone* (= Rhon) pedig a Földközi-tengerbe ömlik.

Az Atlanti-óceán partvidékének éghajlata *tengeri* (atlanti-óceáni). A tenger meleg és nedves levegője mérsékli a tél hidegét és a nyár melegét. Minden évszakban

elég sok eső esik. A Földközi-tenger környékének időjárása *középtengeri* (v. földközi-tengeri). Ezen a vidéken a nyár száraz és esőtlen, a tél enyhe és csős. Fagy és hó nincs. Franciaország belsejében olyan az időjárás majdnem, mint nálunk, vagyis a tél hűvös, a nyár meleg, eső leginkább nyáron van.

Franciaország földje termékeny. Főterménye a *búza*, ezt követi a *bor*. Az egész földön itt termelik a legtöbb bort, főleg az ország déli vidékein. Világhírű a francia *konyhakertészet* is. Európa egyetlen államában sem termelnek annyi zöldséget, mint Franciaországban. A Földközi-tenger partvidéke a déligyümölcsökön (narancs, citrom, füge) kívül finom faolajat szolgáltat. Az erdők tele vannak gesztenyével, parafával.

Mezőgazdasági kincsei mellett ásványtermékei: vas-, szén-, rézbányái is jelentősek, kivált amióta visszakapta Elzász-Lotharingiát Németországtól.

A lakosság fele földműveléssel, egynegyede pedig iparral foglalkozik. A franciáké az elsőség mindazokban az iparágakban, ahol a jó ízlés és művészet az irányadó. Mi is sok divat- és piperecikket, azután ékszert kapunk Franciaországból. A francia nép igen művelt. A nép műveltségével együtt jár a jómód. A francia nép talán a leggazdagabb a Föld valamennyi népe között.

Franciaország fővárosa *Páris*, a Szajna partján. Európa második városa. Lakóságának száma majdnem három millió. A világ legszebb városa. *Lyonban* szövik a legtöbb selymet Európában. A Földközi-tenger partján *Marseille* (olvasd Marszely) a legnagyobb kikötő.

A világháború végén visszavette Németországtól Elzász-Lotharingiát, melynek *Strassburg* a főhelye.

2. Nagy-Britannia.

Nagy-Britannia két nagyobb és több kisebb szigetből, szigetsoportból áll. Az országot minden oldalról tenger veszi körül és pedig az Északi-tenger, meg az Atlanti-óceán. Tengerpartján sok a bemélyedés, az öböl, a félsziget, azért azt mondjuk, hogy partjai jól tagozot-

tak. Az öblök egymással szemben fekszenek. Itt találjuk Európában a legtöbb tengeri kikötőt.

A keleti, nagyobb sziget déli fele *Angolország*, az északi pedig *Skótország*. A nyugati sziget *Irország*. Irország teljesen sík, Angolország jó része szintén. Nyugaton Wales (= welsz) hegyei, északon a *Pennini-hegység* tele vannak vassal és szénnel. Itt fejtik Európában a legtöbb szenet. Skótország legnagyobb része hegyes.

Nagy-Britannia folyói rövidek, de a sok csapadék miatt bővízűek. Esésük csekély, ezért majdnem végig hajózhatók. Kiszélesedett, tölcseralakú torkolatukban nagyon jó kikötők vannak. Mivel magas hegyek nincsenek közben, ezért a folyókat könnyű egymással csatornákkal összekötni. Emiatt a folyókat és az egymással szemben levő öblöket mindenütt csatornák kötik össze.

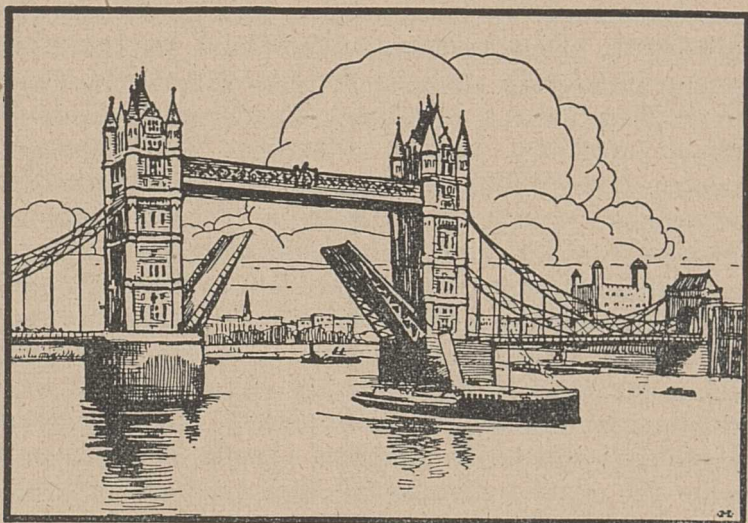
Anglia legnagyobb folyója a *Thames* (Themsz), amelyen a tengeri hajók Londonig feljárnak.

Éghajlata tengeri, vagyis a nyara hűvös, a tele pedig enyhe. Az Öböl (= Golf)-áramlat (azért hívják így, mert Amerikában a Mexikói-öbölből indul ki) és a délnyugatról fújó szelek okozzák ezt. Ezért az ország nyugati oldala sokkal esősebb és enyhébb, mint a keleti. Európa legcsapadékosabb területe. Irországban, Anglia déli részén az enyhe tél miatt a narancsfák kint telelnek. Viszont a nyár olyan hűvös, hogy a szőlő sehol sem ér meg.

Az ország földje jó, a lakók mintaszerűen gazdálkodnak, gabonatermelése mégis évről-évre csökken, mert a földek legnagyobb része nagybirtokosoké (lordok = lardok), akik a szántóföldekből parkokat és legelőket csinálnak. Emiatt a Föld összes államai között Anglia viszi be a legtöbb gabonát. Termőterületének legnagyobb része rét és legelő, amelyeken a legnemesebb állatfajokat tenyésztik. Az angol telivér (versenyló), az angol és skót juhok, az angol sertések (yorkshirei, berkshirei), az irszarvasmarhák világhírűek. Az egész világba széthordják őket tenyészállatoknak.

Természeti kincsei és kedvező földrajzi fekvése tették Nagy-Britanniát Földünk első iparos- és kereskedőországává. Az egész Földön itt bányásszák a legtöbb szenet.

Szén- és vasgazdagsága következtében Földünk első bányász-állama. Itt találjuk Európában a legtöbb gyárat és a legtöbb iparost. Az angol nép nagyon szorgalmas. Közlekedése gyors és olcsó. Ahol csak lehet, gépeket használ, velük pótolja az emberi munkaerőt. Ezek azok az okok, amelyek Angolország iparát a legelső helyre emelték. A gőzgép és a legfontosabb ipari gépek egész sora Angliából indult világhódító útjára.

London. A Thameszen (Themzen) átvezető híd.

A hidat, amikor nagy hajó megy el alatta, felhúzzák.

A szigetország kedvező tengeri fekvése az angolokat a tengerre, a kereskedelemre utalta. Minden világrészben vannak birtokai, ezért ma Nagy-Britannia a Föld legelső kereskedőállama és tengeri hatalma.

Gyarmataiból sok ipari nyersanyagot kap, így gyapjút, pamutot (gyapotot) és fát, azután élelmiszereket, úgymint gabonát, lisztet, cukrot és tojást. Tőlünk lisztet, cukrot és tojást vásárol, helyette gépeket, szöveteket ad el. Nemcsak mi, hanem az egész világ ismeri a jó, tartós, finom angol szöveteket, gépeket, vas- és acélárúkat.

Angolország lakói angolok, Írországé irek, Skótszágé skótok.

Mivel Anglia iparos- és kereskedőország, emiatt népe nagy városokba tömörült. Angliában találjuk a legtöbb nagyvárost, amelyek a tengerparton, azután a szén- és vasbányavidékeken jöttek létre.

Közép-, Nyugat- és Észak-Európa.

Fővárosa *London* (Löndn), a Themze torkolatánál. Területe akkora, mint Esztergom vármegyéé. Lakóinak száma annyi, mint csonka hazánké, 8 millió. Annyi háza van, mint ahány ember él Budapesten. A Themze óriási kikötőjébe a világ minden részéről sok ezer hajó érkezik. A városban nemcsak a föld alatt, hanem még a föld felett is járnak vasutak. *Sheffield* (=Seffild) acél- és késárúiról, *Manchester* (Mencsesztr) gyapotiparáról, *Leeds* (Lidsz) gyapjúiparáról nevezetes. Ennek a vidéknek kikötője *Liverpool* (Livrpul). A világ minden részéről ide hozzák a hajók az anyagokat: a pamutot, gyapjút, hogy

a gyárvárosok feldolgozzák. Kész állapotban megint itt rakják hajóra a szöveteket, ruhákat, gépeket stb.

Skótország északi része terméketlen, ahol a lakosság pásztorkodással, a tengerparton pedig heringhalászattal foglalkozik. Déli részén, vasban, szénben gazdag sík vidéken van a fővárosa, *Edinburgh* (Ednbörö).

Irország enyhe éghajlata miatt állattenyésztéssel foglalkozik. Főterméke a burgonya. Fővárosa *Dublin* (Döblin).

III. Észak-Európa.

1. Dánia.

Egy félszigetből és több szigetből áll. Területe síkság és alacsony dombvidék. Földje a bő esőzés következtében nagyon termékeny. A nép földműveléssel, állattenyésztéssel, halászattal és kereskedelemmel foglalkozik. Ipara jelentéktelen, mert vasa, szene nincs. Nagyon sok baromfit és tojást szállít Angliába.

Lakói a dánok, a németek rokonai, protestáns vallásúak. Mind tudnak írni és olvasni. A földművelők külön iskolákban, az ú. n. parasztegyetemeken tanulják a modern gazdálkodás alapelemeit.

Fővárosa *Koppenhága* (Kjöbenhavn). Az ország lakóinak egyötöde benne lakik. A szigetekkel vasutak kötik össze, amelyek a tengerszorosokon hidakon mennek át.

Dánia birtoka *Izland* szigete, az Atlanti-óceánban.

2. Svéd- és Norvégország.

Európa legnagyobb félszigete a Skandináv-félsziget. Északi partját az Északi-Jeges-tenger, a nyugatit az Atlanti-óceán mossa, keleten a Botteni-öböl és a Keleti-tenger határolja. Két ország terül el rajta: Norvégia és Svédország.

a) *Norvégia.*

Az Atlanti-óceán felé eső partvidéken terül el. Felszíne hegyes, a Skandináv-Alpok borítják, amelyek egymás mellé sorakozó széles fennsíkokból, ú. n. *fjeldekből* (mező) állanak. Itt találjuk Európa legnagyobb kiterjedésű gleccsereit.

A nyugati meredek partba számtalan elágazó, keskeny és magas sziklafalaktól közrefogott tengeröböl, ú. n. *fjord* (fjor) nyúlik be. A fennsíkokról, a *fjeldekről*

A lappok sátrai Skandinávia északi részén.

lecsúszó jégárok (gleccserek) vájták, mélyítették ki a fjordokat. Ezek csipkézték ki a norvég partvidéket, ezek hozták létre a partok előtt azt a töméntelen sok apró szigetet, amelyek a fjordok bejáratait elzárják.

A partvidék éghajlata tengeri. Ott halad északra az Amerikából jövő meleg tengeráram, az ú. n. Golf-áram, ezért Norvégia kikötői, fjordjai nem fagynak be. Az árpa és a burgonya másutt sehol a Földön, de itt a 70. fokig (északi szélesség) megérik. Az Északi-sarkkör táján télen is kint legel a juhnyáj, tehát a tél enyhébb, mint Budapesten.

Norvégia Európának nemcsak a legészakibb, hanem legterméketlenebb országa is. Kenyeret külföldről vásárol. Főjövedelmi forrása a fa és a belőle készült árúk, azután a *halászat*. Európát Norvégia látja el *heringgel csukamájolajjal*. Északi tájain még bálnát, fókát is fognak. Ipara a folyók lezuhanó erejét villamoserő fejlesztésére használja fel. Iparból, kereskedelemből, hajózásból és tengeri halászatból él a nép. Európa legelső tengeri fuvarosai, nagyon bátor hajósok.

A norvégek műveltek, józanok, az alkoholoról (pálinka) úgyszólván teljesen leszoktak, mert azt csak orvosi rendeletre szolgáltatnak ki. Házaikat főleg fából építik.

Fővárosa *Oslo* vagy régi nevén *Kristiania*. *Bergen*, a heringhalászat középpontja. *Hammerfest* Európa legészakibb fekvésű városa, hol a leghosszabb nappal másfél hónapig tart (ugyancsak addig tart a leghosszabb éjjel is.)

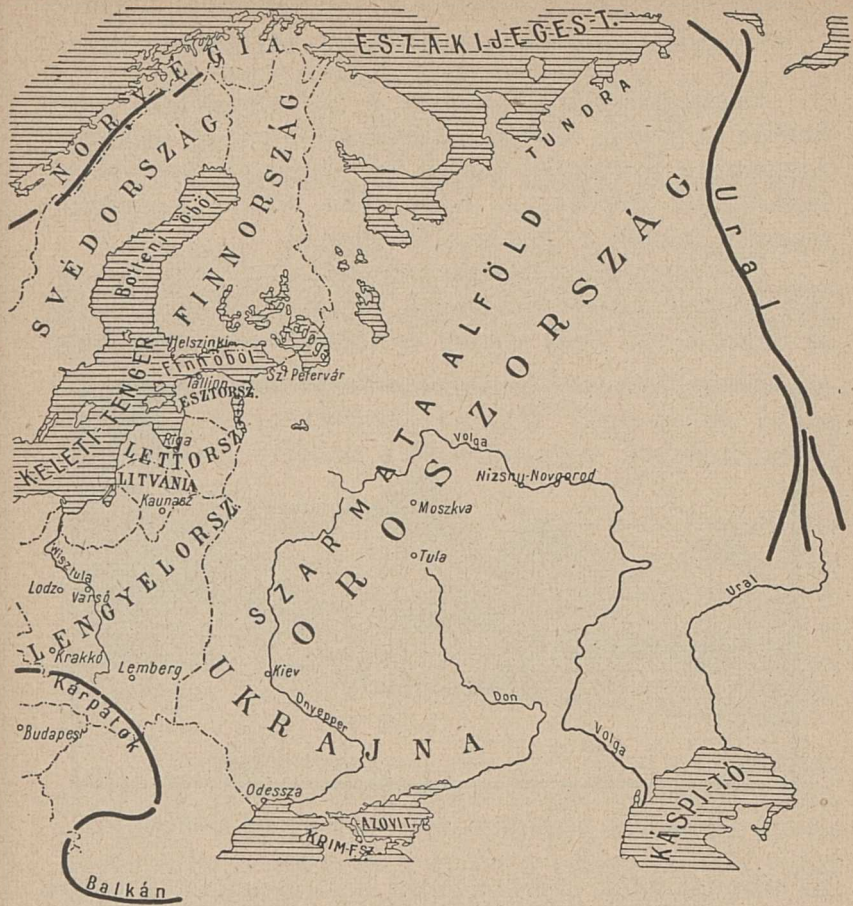
b) *Svédország*.

Norvégiától keletre esik; lépcsőzetesen lejt felszíne a Botteni-öböl felé. Déli felét nagy tavak tarkítják. Éghajlata szárazföldi, a nyár elég meleg, a tél hideg, emiatt a folyókat, meg a Botteni-öblöt is sokszor négy hónapig jégpáncél borítja. Termékenyebb mint Norvégia, a tavak vidékén sok gabonát termelnek. Középső és északi része azonban majdnem csupa erdőség, emiatt fakivitele többet jövedelmez, mint az ország más kiviteli cikkei együttvéve. Vasbányászata is gazdag, a svéd vas világhírű. Híres a svéd gyújtó, kesztyű, azután a szövő- és papirosgyártás.

A lakosság itt is, akárcsak Norvégiában, a tengerparton városokban, az ország belsejében tanyákon (majorok) lakik. Vándortanítók gondoskodnak arról, hogy mindenki tudjon írni és olvasni.

Fővárosa *Stockholm*.

A Skandináv-félsziget északi tájain, ott, ahol már az alacsonyabb vidékeket is állandóan hó takarja, nagyon kevés ember él. Itt laknak a *lappok*; háziállatuk a *rén-szarvas*.

Kelet-Európa.

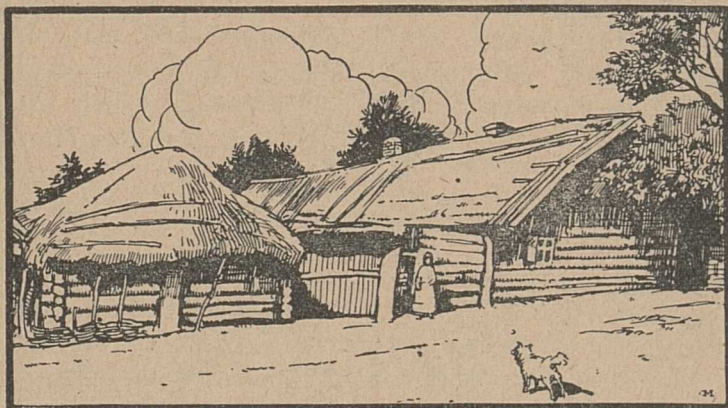
IV. Kelet-Európa.

Európa keleti részét a világháború előtt egyetlen nagy ország, **Oroszország** foglalta el. A világháború után Oroszország is széthullott. Felszabadult **Lengyelország** és **Finnsország**.

Oroszország és a belőle kivált államok.

Oroszország óriási síkság, a *Szarmata-alföld*, mely keletre az *Uralig*, délre a *Kaukázusig* és a *Fekete-tengerig*, nyugaton a *Kárpátokig* terjed. Főfolyója a *Volga*, Európa leghosszabb folyója; a *Kaspi-tóba* ömlik. A *Fekete-tengerbe* szakad a *Don* és a *Dnyeper*.

Oroszország északi része nagyon hideg. Ezen a mocsaras vidéken, melyet *tundrának* neveznek, kilenc hónapig is eltart a tél. Csak zuzmó és moha terem meg rajta,

Orosz falu. A házak az erdős vidéken fából épülnek.

fa azonban nem, mert nyáron sem olvad fel a fagyos föld félméternél mélyebben, tehát a fák gyökerei nem tudnak megkapaszkodni benne.

A tundrától délre *fenyvesek*, majd *lombos* erdők következnek, amelyekben sok a prémes állat. Az erdők Moszkva táján megszűnnek, feketeföld váltja fel őket. Végtelen termékeny táj ez, amelyet vastagon borít a *termőtalaj*, latin néven humusz. A földkerekség egyik legnagyobb *gabonatermő vidéke*, Oroszország gazdagságának és hatalmának egyik legfontosabb forrása.

Oroszország déli része, a Fekete-tenger felé, *füves puszta*, ú. n. *steppe* (sztyepp oroszosan), mezőség, ahol nincs ele endő csapadék, azért csak állattenyésztésre

alkalmas. A Kaspi-tó felé sós puszták és kisebb sivatagok is vannak.

Lakói túlnyomóan szlávok; nyelvük az orosz, görögkeleti vallásúak. Az egyszerűbb nép műveletlen, a főrangúak azonban igen műveltek.

A lakosság főfoglalkozása a földművelés és az állattenyésztés.

Fővárosa *Moszkva*, az oroszok szent városa. Sok temploma van. A régi főváros, *Szent-Pétervár*, lehanyaglott. *Nizsnij-Novgorod* prémvásáraitól, *Tula* ezüstiparától nevezetes.

Délországnak a Dnyeper környékén levő területét *Ukrajnának* szokták nevezni. Legnagyobb városa *Kijev* (Kiev). *Odessza*, a Fekete-tenger legforgalmasabb kikötője.

Lengyelországnak csak a Kárpátok a természetes határai. A Visztula folyik át rajta. Nemcsak a földje termékeny, hanem sója, szene és petróleuma is van. Népe e miatt nemcsak földművelő, hanem iparos is. Lakossága szláv eredetű, vallása róm. kath. Fővárosa *Varsó* (Warszava). Nagyobb városai: *Lemberg* (Lwow), *Krako*, *Lodz*.

Finnországban nagyon sok a tó. Neve mocsárországot jelent. Ezer-tó országának is hívják, pedig már milliónál több tavat olvastak meg a felszínén. Éghajlata hűvös. Kevés gabona terem meg rajta. A hideg időjárás miatt csak augusztusban és szeptemberben aratnak.

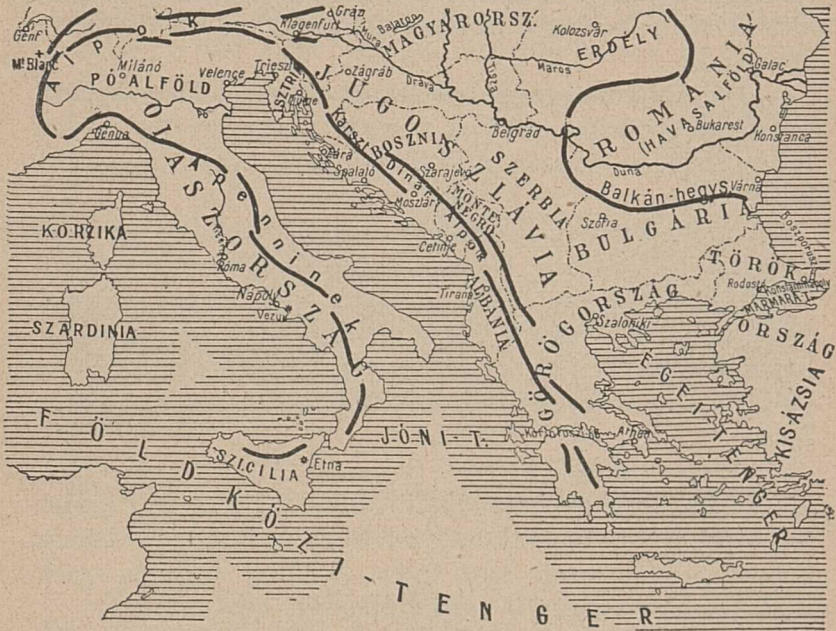
A finnek a mi egyedüli nyelvrokonaink Európában. Igen műveltek. Faházakból álló kis falvakban laknak. Fővárosa *Helsinki* (Helsingfors).

A Keleti-tenger partján fekszik *Észtország*, fővárosa *Tallin* (Reval). Az észti nyelv a finn nyelv egyik nyelvjárása, tehát az észtek is rokonaink. *Lettország* lakói szlávok; főhelye *Riga*. *Litvánia* fővárosa *Kaunasz* (Kovno).

V. Dél-Európa.

1. Az Ibériai- vagy Pirenei-Félsziget.

Két ország van rajta. A nagyobbik *Spanyolország*, a kisebbik pedig *Portugália*. Spanyolország királyság, Portugália köztársaság.

Dél-Európa.

Legnagyobb hegysége a *Pirenek*, amely északon Franciaországtól választja el. Középe fennsík, amelyet hegyek választanak ketté Ó- és Új-Kasztiliára. Északon az *Ibériai-hegység*, délen a *Sierra-Morena* határolja a fennsíkot.

A félsziget belseje és keleti része kevés esőt kap, emiatt a Atlanti-óceánra néző völgyeken és tengerparti lapályokon kívül öntözni kell a földeket a meleg éghajlat alatt, ha termelni akarnak rajtuk (gabona, rizs).

Főterménye a szőlő, a bor, a mazsolaszőlő, a déligyümölcsök és az olajfa. A faolajtermelésben az első, a bortermelésben pedig a harmadik helyen áll a Földön. Spanyolország egyidőben a földkerekség legnagyobb állama volt.

Spanyolországban spanyolok, Portugáliában portugálok élnek. Mindkét nép róm. kath. vallású.

Spanyolország fővárosa *Madrid*, Portugáliáé *Lisszabon* (Lisboa).

2. Az Apennini-félsziget vagy Olaszország.

A Pirénei-félszigettől keletre nyúlik be a tengerbe s *Olaszország*, más néven Itália terül el rajta. Keleten az Adriai-tenger határolja. Nevét a félszigeten végighúzóó Apenninektől kapta.

A félszigeten van a *Vezuv* (Vezuvió) tűzhányó. Az *Etna* vulkán Szicilia szigetén emelkedik. Legnagyobb síksága északon a *Pó-alföld*, az Alpok és az Apenninek között.

A Pó-alföld nagyon termékeny, éghajlata meleg, ezért jól díszlenek rajta a déli növények, az örökzöld fák. *Búzát*, *kukoricát* és *rizst* termelnek. Mivel azonban az eső csak télen esik, öntöznek, ezt mozdítják elő a Pó vidékén a csatornák. A földeket kertszerűleg művelik. Az öntözött réteket nyolcszor is kaszálják egy évben. Az eperfákra felfuttatják a szőlőt. Európa második *bortermelő* állama; *selyemtermelésben* azonban a legelső.

Délolaszországban nagy mennyiségben termelik a *narancsot*, a *citromot*, a *füget* és a szelíd *gesztenyét*. A szelíd gesztenye (maróni) pótolja náluk a burgonyát. Az *olajfa* terméséből sajtolt olaj pedig a zsírt helyettesíti, mert az olaszok nem disznózsírral, hanem, mint Európa déli részén mindenütt, olajjal főznek. Rengeteg déligyümölcsöt adnak el külföldre; mi is tőlük vásároljuk.

A lakosok olaszok, mind róm. kath. vallásúak.

Az ország fővárosa *Róma*, a Tiberis partján. Hajdan a világhíres római birodalom fővárosa volt. Ma nemcsak az olasz király székhelye, hanem itt székel a Vatikánban

a római pápa is, az egész világ katolikusainak a feje. Nagyon sok temploma van. A legnagyobb és a legszebb a Szent Péter-templom.

Olaszország legnagyobb városai: *Nápoly* (Nápoli), a Vezuv közelében; legfontosabb kikötője: *Genova* (Genova). A Pó-alföldjének legnagyobb, legiparosabb városa: *Miláno*, selyemgyárakkal. Az Adriai-tengerben cölöpökön épült *Velence* (Venezia). A kocsitát hajózó-csatornák helyettesítik Velence utcáin. Kocsik helyett

Nápoly környéke a Vezuvval.

gondolákon, azaz csónakokon és kis gőzhajókon közlekednek.

Olaszország is megnövekedett a világháború végén, Megkapta Tirol déli részét, Trieszt környékét, Isztria-félszigetet és a régi magyar *Fiumét* is

3. A Balkán-félsziget.

Hazánktól délre esik. Nevét a *Balkán-hegységtől* kapta, mely a Dunától a Fekete-tengerig húzódik. Nyugati részén, az Adria-tenger partján, az Alpok folytatásai,

a *Karszt* és a *Dinári-Alpok* vonulnak. Sok rajtuk a mészkő, amely tele van repedésekkel, barlangokkal, emiatt a víz a felszínről a mélybe tűnik el. A Balkán-félsziget országai a következők:

1. **Jugoszlávia.** Délszlávországnak is nevezik. A Balkán-félsziget legnagyobb állama. Csaknem háromakkora, mint Csonka-Magyarország, de csak másfél annyi a lakossága. A világháború után keletkezett. Szerbia megkapta a régi Ausztria egy részét, hazánk déli felét, továbbá Horvát-Szlavonországot, Dalmáciát, Boszniát és Hercegovinát, végül Montegrót. Tehát sokféle összetételű részekből áll, lakói is sokfélék, nemcsak nyelvre, hanem vallásra nézve is.

Lakói főleg földművelők és állattenyésztők. A szerbek gabonát, kukoricát és sok gyümölcsöt termelnek. A szerbiai szilva nagyon híres. Sok a tölgyerdeje, azokban a sertések már a makkon meghízhatnak, ezért virágzó a sertéstenyésztése. Ipara viszont fejletlen. Gyára alig van. Gépet, ruhát külföldön vásárol.

A szerbek görög-keleti vallásúak. Fővárosa *Belgrád*, régi nevén Nándorfehérvár. Ez Belgrád magyar neve, sokat szerepelt a magyar történelemben. A szerbeknél sokkal műveltebbek a róm. kath. vallású horvátok. Horvátország fővárosa *Zágráb*. Dalmáciában jó kikötőváros *Spalató*. Bosznia főhelye *Szarajevo*, Hercegovináé *Mosztár*. Montenegro hegyes-völgyes kis ország; lakói állattenyésztők; főhelye *Cetinje*.

Zára, az Adriai-tenger partján, független állam a népszövetség védelme alatt.

2. **Albánia**, független állam, az Adria partján; lakói albánok, fővárosa *Tirana*.

3. **Görögország** területén a régi időkben nagyon művelt nép élt. A régi emlékek gyönyörű romjait ma is igen sok művelt ember keresi fel. Az ország déli részét a Korintosi-öböl és a Korintosi-csatorna vágja le. A csatornát magyar mérnökök építették.

Felszíne hegyes, sok helyen terméketlen, pedig az éghajlata enyhe. Nem terem elég gabonája, külföldön veszi. Mazsolaszőlőt, faolajat, dohányt, smirglit ad el

az élelmiszerekért. Mivel sem a földművelésből, sem az iparból nem tudnak megélni, leginkább kereskedéssel foglalkoznak lakói.

Görögország lakói görögök. Fővárosa *Athén*, legfontosabb kikötőhelye északkeleten *Szaloniki*, a hasonló nevű öböl mellett.

Görögországhoz tartoznak nagyrészt a Jóni- és az Égei-tenger szigetei.

4. **Európai-Törökország** a kis államok közé tartozik. A sok háborúban elvették területe legnagyobb részét. Gyáripára nincs, annál fejlettebb háziipara. Legelőin sok juh és kecske legel. Fővárosa *Konstantinápoly*; a törökök Stambulnak nevezik. A világ legszebb fekvésű városa. A Marmara-tenger partján, Rodostóban élt és halt meg II. Rákóczi Ferenc fejedelem.

5. **Bulgária**. Közepén húzódik a Balkán-hegység. Lakói a bolgárok, szorgalmas konyha-, zöldségkertészek és földművelők. Sok szőlőt és gyümölcsöt termelnek. A rózsából rózsaolajat készítenek. A bolgár dohányt nagyon keresik. Külföldre leginkább élő állatokat, szövőanyagokat és rózsaolajat szállít. Fővárosa *Szofia*. A Fekete-tenger partján fekszik *Várna*, melyet a magyar történelemből is ismerünk.

6. **Románia** vagy **Oláhország**. A világháború után erősen megnövekedett, Oroszországtól Beszarábiát, Ausztriától Bukovinát, tőlünk pedig az Alföld keleti szélét és Erdélyt kapta. A mai Románia körülbelül háromakkora, mint Csonka-Magyarország, lakóinak száma azonban nincs kétannyi sem. Lakói nem tiszta románok, mert sok a magyar, rutén, német, török, bolgár stb., majdnem fele az ország lakosságának. Rengeteg gabonát (búzát, kukoricát) termel. Sója, petróleuma nagyon sok. Erdély birtokában ipara is hatalmasan fejlődik. Nagyon sok élelmiszert, fát visz ki, mert a román nép műveletlen, igénytelen, kevéssel beéri. Fővárosa *Bukarest*. *Galac* dunai, *Constanza* pedig tengeri kikötő.

Európa összefoglalása.

Fekvése, nagysága. Európát északon az *Északi-Jeges-tenger*, nyugaton az *Atlanti-óceán*, délen a *Földközi-tenger* határolja. Keleten Ázsiától az *Ural-hegység*, az *Ural* folyó és a *Kaspi-tó* választja el.

Európa minden része elég közel esik a tengerhez. Tisztán szárazföldi országa kevés van. Csupán Ausztria, Svájc, Csehszlovákia és a megcsonkított Magyarország határát nem mossa tenger.

Európa területe 10 millió km², vagyis Magyarországnál csak 30-szor nagyobb.

Körrajza, tagoltsága. Európa nyugati és déli oldalán nagy félszigetek, szigetek, messze benyuló öblök területnek el. Partvonala emiatt nagyon hosszú, a leghosszabb az összes világrészeké között, tehát a legjobban tagozott. A partoknak ez a kedvező fejlődése a tengerre csábította Európa népeit és őket a világ első tengerészeivé, kereskedőivé tette.

Felszíne. Európa északkeleti fele túlnyomóan alföld, déli része pedig hegyvidék. Kétszerte több az alföld, mint a hegyvidék. Tehát Európa legnagyobb része alkalmas az ember letelepedésére.

Európa déli részein lánchegységek: a *Pireneusok*, *Alpok*, *Kárpátok*, *Balkán*, az Alpokból délre kiágazó *Apenninek* és *Dinári-Alpok* húzódnak végig. Az Alpokhoz csatlakozik nyugaton a *Francia-Középhegység*, északon pedig a *Német-Középhegység*.

Alföldjeiből legnagyobb Oroszországban az *Orosz* vagy *Szarmata-alföld*, Németország északi részén a *Germán-alföld*, Franciaország nyugati felén pedig a *Francia-alföld*. A Duna mentén találjuk a *Kis- és Nagy-Alföldet* és Romániában a *Román-alföldet* (Havasalföld). Olasz-

ország északi részén helyezkedik el a Pó mentén a *Pó-alföld*.

Éghajlata. Európa legnagyobb része az északi *mérsékelt égövbe* esik. Minél jobban haladunk dél felé, annál melegebb az időjárás. Legkedvezőbb az Atlanti-óceán partvidékének éghajlata. Azt fűti, melegíti a Golf- (öböl-) áram, amely a Mexikói-öbölből indul ki (innen a neve) és meleg vizével mérsékli, egyenletesebbé teszi Európa nyugati partvidékének az éghajlatát. Minél távolabb esik valamely hely kelet felé az Atlanti-óceántól, annál szélsőesebb az időjárása, annál nagyobb ott a hőmérsékleti különbség és egyuttal annál kevesebb a csapadék is. A hidegövi részt kivéve azonban Európa minden részén megélhet az ember.

A mérsékelt öv legalkalmasabb az emberi művelődés kifejlődésére. A nagy meleg ugyanis elbágyasztja az embert, a túlságos hideg pedig lehetetlenné teszi a rendszeres munkát.

Európát éghajlata szerint négy vidékre oszthatjuk be:

1. *Dél-Európa*, vagyis a Földközi-tenger környéke. A nyár száraz, a tél esős, a fagy és hó ritka.

2. *Nyugat-Európa*, vagyis az Atlanti-óceán környéke. Ennek *tengeri* (óceáni) az éghajlata, mivel a tenger és a Golf-áram mérsékli a téli hideget és a nyári meleget, emiatt csekély a hőmérsékleti ingadozás. A nyár hűvösebb, a tél enyhébb, mint hazánkban. Norvégia kikötői sohasem fagnak be. A levegőben sok a vízpára, ezért minden évszakban gyakori az eső.

3. *Kelet-Európa* (a Kárpátoktól az Uralig) éghajlata szélsőséges, mert oda már nem hat el a tengerek mérséklő hatása. A tél hosszú és hideg, a nyár pedig meleg. Kéves esője nyáron hullik le. Hőmérséklete nagyon ingadozó és változó, tehát *szárazföldi* éghajlata van. Magyarország is ide tartozik jórészt.

4. *Észak-Európa* a hideg övbe tartozik. A hosszú és havas téllel szemben igen rövid és hűvös a nyár. Csak zuzmók és mohok élnek meg ott.

Vizei. Európa északnyugatra és délkeletre lejtősödik, folyói is ezt a két irányt követik. Mivel Európa földje

- Sarki és havasi klíma
- Szárazföldi klíma
- Tengeri klíma
- Középeurópai átmeneti klíma
- Középtengeri klíma

Európa éghajlati térképe.

a tengerek felől sok csapadékot kap, folyói bővizűek, hosszú folyásúak, ezért nagyon jól lehet őket hajózni. Legnagyobb folyóit az Orosz- vagy Szarmata-alföldön találjuk, míg a nyugati felén csak rövidebb folyók keletkeztek. Mégis ezek a fontosabbak, mivel az Atlanti-óceánba a folyók széles és mély, tölcsérhez hasonló, u. n. *tölcsértorkolattal* ömlenek, míg azok, amelyek a szárazföldről körülvevett, u. n. *belső-tengerekbe* ömlenek, több ágra szakadva *delta-torkolattal* mennek oda. A tölcsértorkolat kedvezőbb, mert dagály idején a hajók messze felmehetnek a folyókon.

Európa legnagyobb folyója a *Volga*, utána következik a *Duna*, *Elbe* és a *Rajna*.

Állóvizekben is elég gazdag Európa. Különösen a Keleti-tenger körül találunk sok tavat. Európa másik társasága az Alpok körül helyezkedik el különböző magasságban.

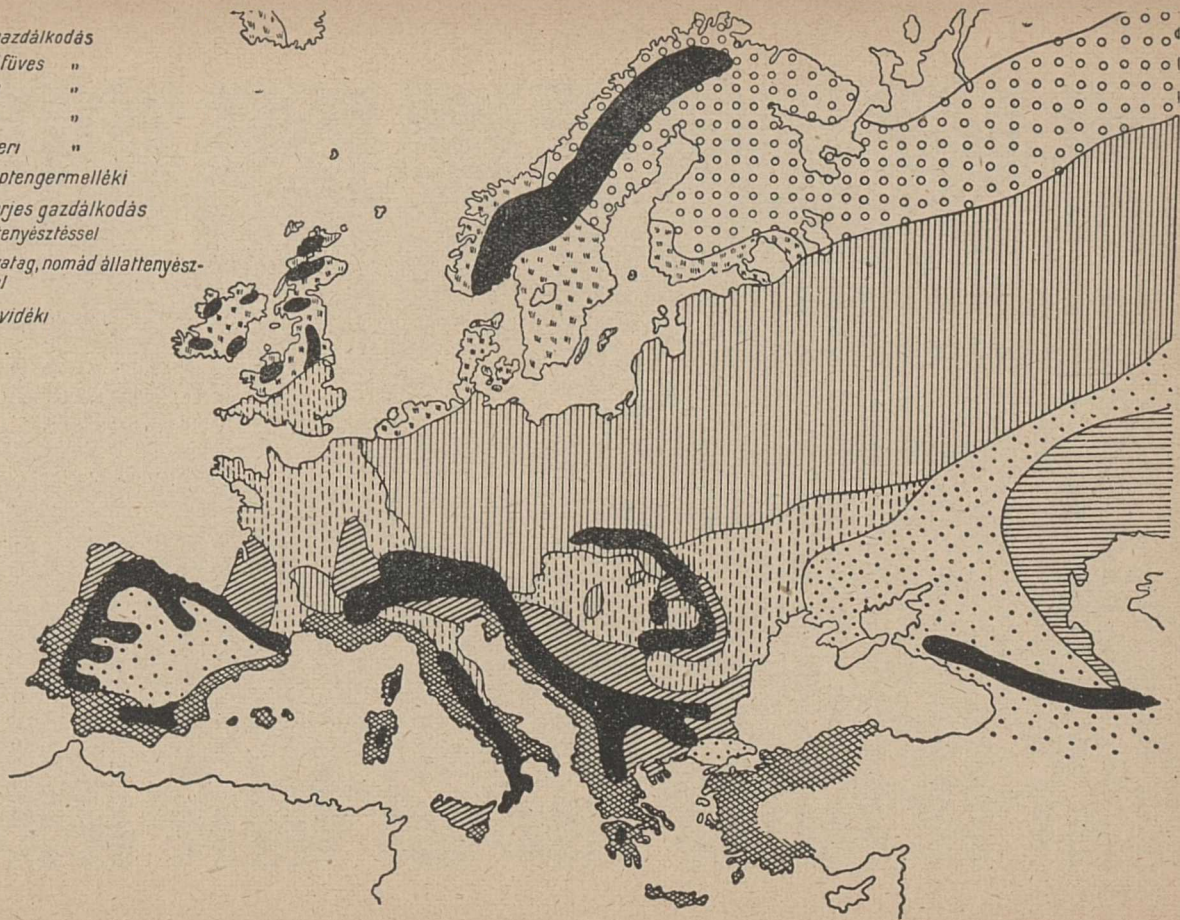
Nemcsak a legnagyobb folyók (Volga, Duna), amelyek egészben vagy részben a síkságon alakultak ki, hanem még a kisebbek is hajózhatók alsó, síksági szakaszukon, azért olyan jelentős a belvizi hajózás Európában. Azután a folyók nincsenek távol egymástól, magas hegyek nincsenek közöttük, ezért csatornákkal könnyen össze lehet őket kötni, ami nagyon elősegíti a közlekedést.

Növényzete. A növényzet a föld (a talaj), a hőmérséklet és a csapadék szerint alakul, tehát az egyes éghajlati vidékek szerint más és más. Legfeltűnőbb a változás, ha délről északra megyünk.

1. Európa déli részén, a Földközi-tenger környékén a meleg éghajlat következtében a mi gyümölcsfáink, gabonaféléink, szőlőink mellett megteremnek a *déli-gyümölcsök*: citrom, narancs, füge, szent jános-kenyérfa, mandula, gesztenye, az *örökzöld növények*, ú. m. az olajfa, babérfa, mirtusz, paratölgy, ciprus. Néhány forróövi növény is megszokott már, így a datolya, pálma, a cukornád, gyapotcserje, rizs.

2. Közép-Európában *lombos erdők* — tölgy, bükk — uralkodnak, de a hegyek magasabb lejtőit fenyvesek, a hegyek alját, a völgyeket pedig gyümölcsfák, szőlők bo-

- o o o erdőgazdálkodás
- u u u mezőfüves "
- ||||| buza "
- ||||| rozs "
- ////// tengeri "
- ||||| középtengermelléki
- külterjes gazdálkodás
állattenyésztéssel
- ==== felsővilág, nomád állattenyész-
téssel
- hegyvidéki

Európa gazdasági térképe, a főbb termények

rítják. Itt, a lombos erdők övében levő síkságok (Pólapály, Francia-, Magyar-, Román-, Orosz-alföld) a Föld legjobban művelt gabonatermő helyei, ahol *búza*, *tengeri*, *szőlő*, *ipari növények*: cukorrépa, kender, len, komló, azután gyümölcsfák a főbb termények.

3. A lombos erdőtől északra túlevelű fák, fenyvesek díszlenek, de ma már sok helyen kivágták őket, s helyettük *rozstot*, *árpát*, *zabot*, *lent* és *burgonyát* termelnek.

4. A fenyveseken túl (sarki növényöv: Oroszország, Skandinávia északi része) eltörpült nyírfák, törpe fenyők, törpe füzesek küzdenek a hideggel és a sarkvidéki pusztákon, a *tundrákon* már csak zuzmók, mohók, moszatok élnek meg a nagy hideg miatt a rövid nyáron át, mert a talaj még ilyenkor is meg van fagyva $\frac{1}{2}$ —1 méter mélységben. A hosszú télen hómezők fehérленek mindenütt.

Mivel Európa éghajlata sokkal enyhébb, mint más világrészeké, ezért a gabonafélékből az árpa és a zab messze északon, a Skandináv-félsziget nyugati partvidékén Hammerfestig megterem a Golf-áram melegítő hatása következtében.

Bár kevés a terméketlen terület Európában és földjét is jól művelik, mégsem tud annyi gabonát termelni, mint amennyire sűrű lakosságának szüksége van, ezért rászorul idegen világrészek gabonájára.

A legnagyobb gabonatermő országok: Oroszország, Románia és hazánk. Nyugat- és Dél-Európában, Dél-Oroszországban és hazánkban búzalisztból készült fehérkenyeret esznek az emberek. Németország keleti részén, Közép- és Észak-Oroszországban, valamint Észak-Európa nagy részén rozslisztből sütik a kenyeret.

A *kapásnövényekből* Dél-Európában és hazánkban főtermény a kukorica, Közép- és Észak-Európában pedig a burgonya. Ipari növények, mint a cukorrépa, a komló, a len, stb. termelése legvirágzóbb Közép-Európában. A Földközi-tenger mellékén, így Francia-, Olasz- és Spanyolországban, továbbá nálunk szüretelik a legtöbb bort.

Állatai. Amint terjed a műveltség, úgy fogynak a káros vadállatok: a medve, farkas, stb. Már csak Európa keleti részén találkozhatunk velük.

Európa népeinek egyik fő megélhetési forrása az állattenyésztés: szarvasmarha, ló, juh, sertés, baromfi, amely főleg a rétekben bővelkedő északnyugati vidékeken, a dús legelőjű délkeleti vidékeken és a havasi tájakon virágzik.

Míg Dél-Európára a szamár, öszvér, kecske és a selyemhernyó jellemzők, addig Észak-Európára a rénszarvas. A tengerparti országok lakóinak főjövedelmi forrásai a tőkehal, hering, bálna, stb. halászat.

Állattenyésztése sem fedezi a lakosság szükségletét. Fagyasztva vagy konzervek alakjában igen sok húst szállítanak Európába az idegen világrészekből.

Bányászata. Ásványi kincsekben is gazdag Európa. A magas hegyeket alkotó gránit és bazalt kitűnő burkolatkő, a mészkö épületkö, szebb fajtaít (márvány) pedig a szobrászok használják fel.

Sokkal értékesebb náluk a *vas* és a *köszén*, melyet legnagyobb mennyiségben Angliában, a Német- és a Francia-Középhegységben találnak, azért ott jöttek létre Európa legnagyobb gyárvárosai, legsűrűbb népességű területei. Európa államai nagy gazdagságukat, hatalmas fejlődésüket ennek a két ásványnak köszönhetik, mert azok az országok gazdagok és népeseek, ahol sok és jó szén, meg vasércet bányásznak.

A legtöbb sót Németországban, Lengyelországban és Romániában bányásszák, petróleumot szintén Romániában és Lengyelországban. Aranyat és ezüstöt hazánkon kívül az Uralban és Spanyolországban találnak.

Közlekedése. Európa közlekedését nagyon előmozdítja kedvező vízhálózata, mert a folyók minden oldalról utat nyitnak Európa testébe.

A folyami közlekedést elősegíti a sűrűn épített csatornahálózat. A nagy folyók torkolatában levő kikötők-ből indulnak a hatalmas tengerjáró hajók. Szárazföldi közlekedése is elsőrangú. Vasútak hidalják át a folyókat, alagutakkal törik át a hegyeket, szorosokon, hágókon futnak rajtuk keresztül, hogy annál gyorsabban átme-hessenek egyik országból a másikba.

Lakói. Európa a legsűrűbben lakott világrész, mert

mintegy 460 milliónyi ember él rajta, tehát 22-szer annyi, mint hazánkban. Egy km²-re átlag 46 ember jut.

Lakói két népfajhoz: a kaukázusi (fehér) és mongol (sárga) fajhoz tartoznak, amelyek nyelvük szerint is két főcsoportra oszthatók, ú. m. az *indoeurópai* (kaukázusi) és *uralajtáji* (mongol) nyelvcsaládra.

Az indoeurópaiak Ázsiából vándoroltak be Európába. Három nyelvcsoportha szokták őket osztani.

1. A *germánok*, akik Európa északnyugati részén laknak, ú. m. a németek, hollandok, angolok, dánok, svédek, norvégek.

2. Az Európa délnyugati részén lakó *románok*, akik a rómaiaktól származtatják magukat: olaszok, franciák, spanyolok, portugálok. Hozzájuk számítják az oláhokat vagy rumunyokat, akik hazájukról, Romániáról, románoknak mondják magukat.

3. Az Európa keleti részén legnagyobb területeit megülő *szlávok*: orosz, lengyel, litván, cseh, tót északi szlávok; a szlovén, horvát, szerb, bolgár déli szlávok.

Az indoeurópaiak közé tartoznak a görögök, albánok, örmények és cigányok is.

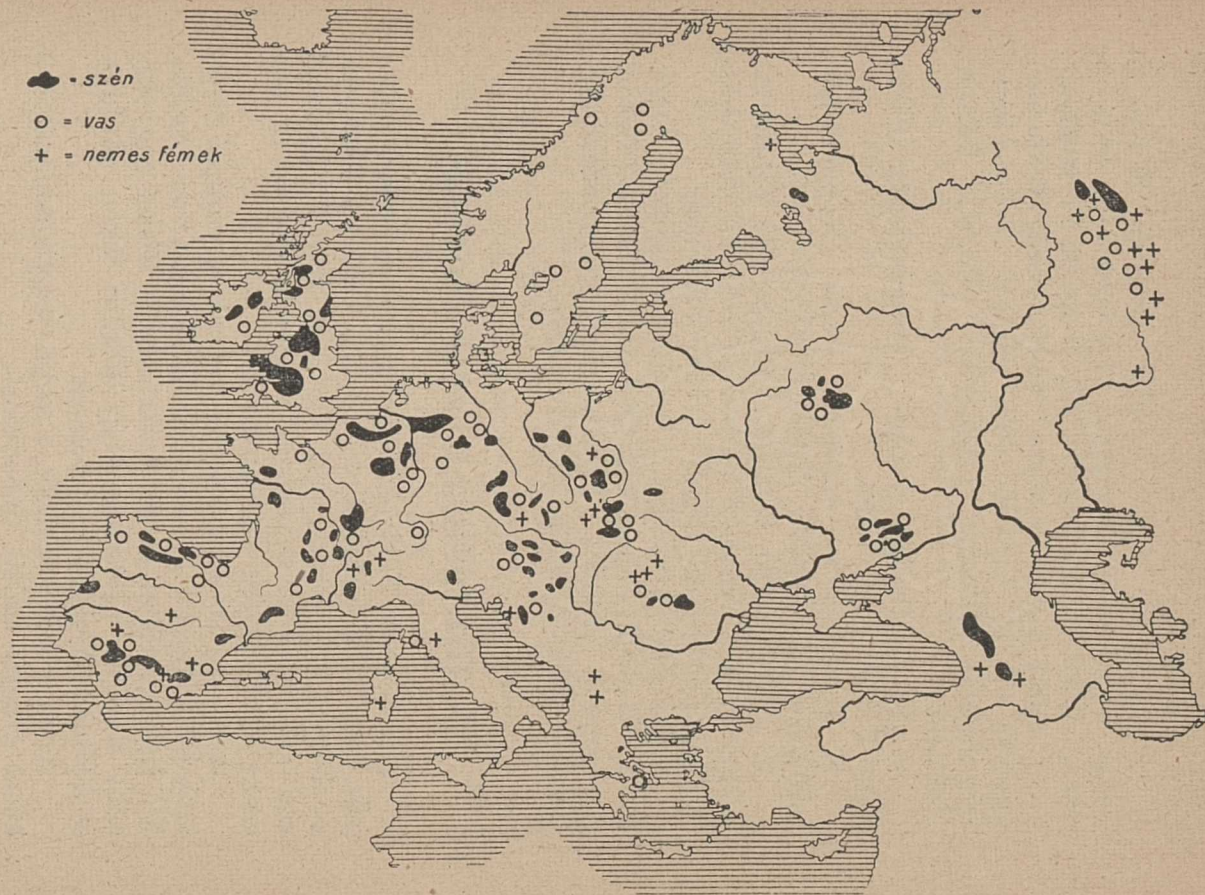
Az uralaltájiakból legjelentékenyebbek a magyarok és az északon lakó finnek, esztek. Közéjük számítják a törököket és tatárokat is.

Európa a fehér ember hazája, mivel lakói túlnyomóan a kaukázusi (fehér) népfajhoz tartoznak. Az uralaltájiak száma alig haladja meg a 25 milliót, de azok is beleolvadtak már a kaukázusi fajba.

Vallásra nézve mindnyájan *egy Istent hisznek*. Kevés izraelita és mohamedán kivételével *keresztények*. A román népek nagyobbára római katolikusok, a germánok protestánsok, a szlávok pedig görög keletiek, tehát Dél-Európa katolikus vallású, Észak-Európa protestáns, Kelet-Európa pedig görög keleti.

Legműveltebb Nyugat-Európa. Minél keletebbre megyünk, a lakosság műveltsége annál jobban csökken. Európában él a legtöbb iparos és kereskedő, főleg Nyugat- és Közép-Európában.

Európa politikai felosztása. Európa a nemzeti álla-

A szén, vas és nemes fémek előfordulása Európában.

mok és szabad országok földje. Államformájuk királyság vagy köztársaság.

Királyságok: Nagy-Britannia, Belgium, Hollandia, Dánia, Svédország, Norvégia, Magyarország, Spanyolország, Olaszország, Jugoszlávia, Bulgária és Románia.

1. *Közép-Európa országai*: Magyarország (Budapest), Ausztria (Bécs), Csehszlovákia (Prága), Svájc (Bern), Németország (Berlin), Hollandia (Hága), Belgium (Brüsszel).

2. *Nyugat-Európa országai*: Franciaország (Páris), Nagy-Britannia (London).

3. *Eszak-Európa országai*: Dánia (Koppenhága), Svédország (Stockholm), Norvégia (Oslo).

4. *Kelet-Európa országai*: Oroszország (Moszkva), Lengyelország (Varsó), Finnország (Helsinki), Észtország (Tallin), Lettország (Riga), Litvánia (Kaunas).

5. *Dél-Európa országai*: Portugália (Lisboa), Spanyolország (Madrid), Jugoszlávia (Belgrád), Albánia (Tirana), Görögország (Athén), Törökország (Konstantinápoly), Bulgária (Szófia), Románia (Bukarest).

A földrészek áttekintése.

Ha az egész Föld térképét magunk elé tesszük, látjuk, hogy a mi földrészünk, Európa, csak kis félszigete, nyúlványa a hatalmas, nagy *Ázsiának*. Európát és Ázsiát nem választják el egymástól tengerek, csupán az alacsony Ural-hegység van közöttük.

Ázsia hegyei kapcsolatban vannak az európai hegyláncokkal. Ázsia déli részén három félsziget van: Arábia, Elő-India és Hátsó-India. Ázsia négy és félszer nagyobb, mint Európa. Valószínű, hogy Európa lakói, növényei és állatai is Ázsiából származnak.

Ázsia a hazája a fehér, a sárga (vagyis mongol) és a barna (vagyis maláj) embereknek.

Európa és a dél felé fekvő *Afrika* közé benyomult a Földközi-tenger. Afrika a feketebőrű emberek, más nevéükön a szerecsenek, négerek hazája.

Európát, Ázsiát és Afrikát már Krisztus születése előtt is ismerték az ú. n. ókori emberek, ezért *Óvilág* néven szokták őket összefoglalni.

Amerikát és Ausztráliát *Ujvilág* néven szokták emlegetni, mert ezt a két világrészét csak újabban, az újkorban ismerték meg az emberek.

Amerika a *vörösbőrűek*, vagyis *indiánok* hazája. Az európai népek szerencsekeresői, meg azok, akiknek itthon nem akadt munkájuk, kivándoroltak Amerikába szerencsét próbálni.

Ausztrália kisebb mint Európa; az angolok gyarmata.

A földrészeket hatalmas tengerek, más néven óceánok választják el egymástól. Európa nyugati partjainál az *Atlanti-óceán* hullámzik; ez választja el Európát Amerikától. Amerika nyugati partjait a *Nagy- vagy Csendes-óceán* mossa. Ugyancsak a Csendes-óceán választja el Amerikától Ázsiát és Ausztráliát. Ázsia déli felén, Afrika és Ausztrália között az *Indiai-óceán* terül el.

Az északi sark vidékét tenger borítja, amely az év legnagyobb részében be van fagyva. Ez az *Északi-Jeges-tenger*. A déli sarkvidék szárazföld, *Antarktis* a neve. Ez a hatodik világrész. A *Déli-Jeges-tenger* veszi körül.

TARTALOMJEGYZÉK.

Magyarország földrajza.

	Lap
I. Hazánk fekvése, határai. A természetes határ jelentősége..	9
II. Hazánk nagysága és földrajzi egysége	3
III. Magyarország felszíne	4
IV. Magyarország vízrajza	14
V. Magyarország éghajlata	12
VI. Magyarország talaja és terményei	14
VII. Magyarország természeti szépségei	16
VIII. Magyarország lakossága	28
IX. Magyarország vármegyéi.....	20
1. A Nagy-Alföld	26
2. A Kis-Alföld	34
3. A Dunántúli-Dombvidék	35
4. Az Északnyugati-Felvidék	38
5. Az Északkeleti-Felvidék	41
6. A Délkeleti-Felvidék	48
7. Horvát-Szlavonország	42
8. Fiume város és környéke	46
Magyarország vármegyéi	47
A teljesen megmaradt vármegyék	47
Megcsönkített vármegyék	48
Idegen uralom alá került vármegyék	51

Európa országai.

I. Közép-Európa.	
1. Ausztria	56
2. Csehszlovákia	57
3. Svájc	58
4. Németország	60
5. Hollandia	62
6. Belgium	64
II. Nyugat-Európa.	
1. Franciaország	65
2. Nagy-Britannia	66
III. Észak-Európa.	
1. Dánia	70
2. Svéd- és Norvégország	70
IV. Kelet-Európa.	
Oroszország és a belőle kivált államok.....	74
V. Dél-Európa.	
1. Az Ibériai-vagy Pirenei-Félsziget.....	76
2. Az Apennini-Félsziget vagy Olaszország	77
3. A Balkán-Félsziget	78
<i>Európa összefoglalása</i>	<i>81</i>
<i>A földrészek áttekintése</i>	<i>90</i>

MAGYAR GYERMEK KÖNYVESPOLCA

Fiúk, lányok! Szeressétek a könyveket! A teli könyvespolc: örökön termő rózsató, amelyről mindig szakíthattok szemel-lelket gyönyörködtető, színes virágot... Ki könyvet vesz, kincset szerez.

OLCSÓ IFJÚSÁGI KÖNYVTÁR

1. Kaffka Margit: Képzület-királyfiak. Havas István: A beszélő osipke. Zsoldos László: A muskátli.
2. Benedek Elek: Egy budapesti fiú naplójából. Szemere György: Két fiú története. Földes Géza: Szibériai képek.
3. Garády Viktor: Régi dicsőségünk. Mosdóssy Imre: Az eskü. Pásztor József: Elbeszélések.
4. Benedek Elek: Volt egyszer... Egri György: Bohókás történetek. Gyulainé-Baksay Juliánna: A csillagok birodalma.
5. Móricz Zsigmond: A sasfia meg a sasfióka. Benedek Elek: Bolondos Gyurka. Alexis György: Román népmesék.
6. Lengyel Laura: Történetek, mesék. Mosdóssy Imre: Két oltár. Sárándy István: Régmúlt idők.
7. Magyar Győző: A fehértollasok hőse. Londez Elek: A könyv. Szívós Béla: A Hajdúság.
8. Gaál Mózes: Az úrfiú. — Falusi történetek.
9. Krúdy Gyula: Kun László. Benedek Elek: Két történet. Avar Gyula: A Bácskában.
10. P. Ábrahám Ernő: A kis szemök bárány. Ósz János: Marosszéki székely népmesék. Jakab Miklós: Erdélyi szász népmesék.
11. Lőrinczy György: Játék közben. Lengyel Laura: Asztalos Pál története. Steinhof Károly: Tanulságos olvasmányok.
12. Roboz Andor: Történetek az iskolából. Mosdóssy Imre: Út az ingoványon. Kolumbán Lajos: A Maros mentén.
13. Schöpflin Aladár: A haladás útján. Lengyel Laura: Baróthy Lenke. Hunyadi Béla: A jó tót atyafiak.
14. Krúdy Gyula: Utazás a Tiszán. Sárándy István: Persenszky vitéz kalandjai. Palásthy Marcell: A jó barátok.
15. Lengyel Laura: Az új élet. Mosdóssy I.: A király könyve. Sztrokay K.: Ég és föld.
16. Benedek Elek: A félkezű óriás.
17. Benedek Elek: A sárga csikó.
18. Benedek Elek: Az aranyfesület.
19. Benedek Elek: Tréfás mesék.
20. Benedek Elek: Várhegyi Zoltán.
21. Lengyel Laura: Bánk Judit.
22. Rosegger Péter: Petike.
23. Sebők Zsigmond: Dörmögő Dömtör a dobsinai jégbarlangban.
24. Sebők Zs.: Dörmögő Dömtör a fogorvosnál.
25. Sebők Zsigmond: Dörmögő Dömtör képviselőjelölt.
26. Sebők Zs.: Dörmögő Dömtör a Tátrában.

A legszebb könyvek a legjutányosabb áron

Egy-egy kötet ára kötve 1—15 számig 1 P 20 fillér, 16—26 számig 1 P.

FRANKLIN-TÁRSULAT BUDAPEST

IV., Egyetem-utca 4.